

Adalet Barometresi

Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki
Görüşleri ve Değerlendirmeleri

adalet gözet

TEŞEKKÜR

Bu sayfada sadece üç isim yazılı olmasına rağmen, bu araştırmanın çok büyük bir takım çabasının sonucu olduğu son derece açıktır. Biz burada bu sürece katılan, çok değerli fikirlerini esirgemeyen ve bu projenin gerçekleşmesini sağlayan tüm kurum ve kişilere teşekkür etmek istiyoruz.

Kurumsal destekçilerimiz:

İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği'ne (OSIAF) bu projeye sağladıkları cömert mali destek için teşekkür ederiz.

İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne ayrıca proje boyunca verdikleri teknik ve idari destekten dolayı teşekkür ederiz.

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Turgut Tarhanlı'ya çabalarımıza verdiği güçlü destek ve projenin her aşamasındaki kişisel katılımı için özel olarak teşekkür borçluyuz.

Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği Direktörü Hakan Altınay ve Program Sorumlusu Nafiz Güder proje boyunca fikirlerini bizlerle paylaşmış ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. Projenin gelişmesindeki katkılarından dolayı kendilerine teşekkür ederiz.

YAZARLAR HAKKINDA

SEDA KALEM

Seda Kalem 2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. 2001 yılında New School Üniversitesi, New York'ta başladığı Sosyoloji yüksek lisans programını 2003 yılında tamamladı. Aynı yıl başladığı doktora çalışmalarında halen tez aşamasındadır. 2004 yılından itibaren Uzman Araştırmacı olarak çalışmakta olduğu İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde adalete erişim üzerine çeşitli projelerde proje yürütücülüğü ve araştırmacı olarak görev aldı. Kalem özellikle hukuk ve toplum çalışmaları ve hukuk sosyolojisi alanları üzerine çalışmakta, bu alanların içerisinde mahkemeler ve adalet tanımı konularıyla ilgilenmektedir. Kalem aynı zamanda İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde öğretim görevlisidir.

GALMA JAHİC

Galma Jahic Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji bölümünden 1997 yılında mezun oldu. Psikoloji yüksek lisansını aynı üniversiteden 1999'da elde etti. Newark, New Jersey Rutgers Üniversitesi'nden Ceza Adaleti konusunda bir başka yüksek lisans derecesi aldı. Halen, aynı üniversitede doktora öğrencisidir. 2004 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde çalışmaya başladı ve mahkemeler, ceza adaleti, ve bunlara yönelik kamuoyu güvenine ilişkin bir çok araştırmada yer aldı ve 2005 Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması'nın Türkiye ayağını yürütenlerden birisi oldu. Jahic ayrıca geçmiş dönemlerde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı – Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ve Uluslararası Göç Örgütü ile de çalıştı.

İDİL ELVERİŞ

İdil Elveriş 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Hukuk yüksek lisans derecesini 1998 yılında New Orleans'ta bulunan Tulane Üniversitesi'nden alarak, avukat ve hukuk danışmanı olarak New York, Kosova, Britanya ve İstanbul'da çalıştı. 2003 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne katılarak, Türkiye'de hukuk kliniklerinin öncülüğünü yaptı. İlgili alanları arasında adalete erişim, fakirlik ve hukuk, yargı, adalet sistemi ve mahkemeler yer almaktadır. Elveriş halen İstanbul Bilgi Üniversitesi Siyaset Bilimi doktora programı öğrencisidir.

İÇİNDEKİLER

Geri Plan: Hukuk ve Toplum Araştırmaları.....	1
Adalet Gözet Projesi	2
Adalet Barometresi Anketi	3
Adalet Barometresi Anketi: Yöntem	4
Sonuçların Özeti.....	5
Mahkeme Deneyimi.....	6
Mahkeme Deneyiminden Memnuniyet.....	8
Mahkemeler ve Diğer Kurumlara Güven	11
Mahkemelerle İlgili Tutumlar.....	15
Avukattan Yararlanma.....	19
Mahkemelere Dair Bilgi Seviyesi.....	23
Katılımcılar.....	27
Değerlendirme	28

GERİ PLAN: HUKUK VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI

Özellikle son otuz yılda ivme kazanan hukuk ve toplum çalışmalarının gösterdiği üzere, vatandaş ile hukuk arasındaki ilişkinin ortaya konulması birçok yönden önemlidir. Bu öncelikli olarak günümüz toplumlarında hukukun gitgide artan öneminden kaynaklanmaktadır. Son yirmi yılda yaşanan siyasi, ekonomik, teknolojik ve toplumsal dönüşümler, hukukun toplum içerisindeki rolünün yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Bu değişimler çerçevesinde, hukuk çok daha fazla alanı kontrol etmeye başlamıştır. Ayrıca hukukun, var olan düzenin eleştirilmesinde ve değiştirilmeye çalışılmasında en önemli araçlardan biri olma rolü perçinlenmiştir. Aynı zamanda hukuk, komünist rejimlerin dağılması ve bu çerçevede yeni hukuki rejimlerin, anayasa mahkemelerinin kurulması ile birlikte, “coğrafi” olarak da bir yayılma göstermiş; hukukun hızlı toplumsal dönüşümler geçiren toplumlardaki yeri üzerine düşünölmeye başlanmıştır.¹ Bu doğrultuda, günümüz toplumlarında hukukun toplumsal, ekonomik, siyasi ve hatta kültürel hayatı yönlendirmesi yönündeki taleplerin de gitgide artmakta olduğu görölmektedir. Artan beklentiler beraberinde, halkın hukuk sistemi hakkındaki düşüncelerinin öneminin anlaşılmasını da getirmiştir. Hukukun toplumsal hayattaki yansımalarının ve kişiler tarafından algılanma biçimlerinin, hukuk kurallarının hazırlanmasında, değiştirilmesinde ve uygulanmasında dikkate alınması, demokratik toplumlarda halkın karar verme süreçlerine katılımının artmasıyla doğrudan ilişkili olarak görölmektedir. Halkın görüşleri ve deneyimleri, hukukun ve hukuk kurumlarının “gerçek” sonuçları olarak algılanmaktadır.

Öte yandan, hukukun vatandaşın hayatındaki yeri ve algılanışı konusu Türkiye’de üzerinde durulan bir konu olmaktan çok uzaktadır. Bunun en bariz göstergesi olarak resmi makamlar tarafından vatandaşın hukuk sistemine ilişkin görüşleri, sistem ile ilgili deneyimleri üzerine ve/veya bu görüşleri olumlu yönde değiştirmek adına yürütölen çalışmaların, bu konularla ilgilenmek üzere kurulmuş olan komisyonların, çalışma gruplarının eksikliği gösterilebilir. Kamu otoritelerinin konuya olan mesafelerinin yanı sıra, araştırmacıların da bu konuda yaptıkları çalışmalar sınırlıdır. Bu durumda, Türkiye’de hukuk ile vatandaşın arasındaki ilişkinin belirleyici faktörlerini ortaya koymak ve bu faktörlerin bu ilişkiyi hangi yönde etkilediğini ortaya çıkarmak, bu boşluğu doldurmak adına da özel bir önem kazanmaktadır.

¹ Abel, Richard L., 1995, “*What We Talk About When We Talk About Law*”, The Law and Society Reader, (ed.) Richard L. Abel, New York University Press.

ADALET GÖZET PROJESİ

Projenin Amacı

Adalet Gözet Projesi Türkiye’de vatandaşın gözünden hukukun nasıl görüldüğünü anlamak için gerçekleştirilmiştir. Bu noktada, Adalet Gözet projesinin üzerinde durduğu esas husus, vatandaş ile hukuk arasındaki ilişkiye özellikle vatandaşın tarafından bakabilmektir. Buradaki temel düşünce, vatandaşın hukuk sistemi içerisinde önemli bir rol oynadığı ve de “adaletin dağıtıcısı” olarak düşünülen mahkemelerin işinin devamının, kısmen de olsa, vatandaşın bu sistem içerisindeki rolünü oynamak için istekli olmasına bağlı olduğudur. Aynı zamanda, mahkemelerin toplumsal hayata dâhil olması, farklı aktörler arasındaki ilişkileri düzenlemesi doğrudan vatandaşların talebi üzerinden de şekillenmektedir. Bu durumda, hukuk sistemine güvenen, sorunlarını hukuk yoluyla hızlı, adil ve etkili bir biçimde çözebileceğine inanan, mahkemelerin verdiği kararların uygulanabilirliğinden kuşku duymayan, hukuk sistemi ile olan ilişkisinde kendisine önem verildiğini, herkese eşit davranıldığını düşünen vatandaşların hukuka başvurmak konusundaki tereddütlerinin azalacağı da beklenebilir.

Bu çerçevede proje, çalışma alanını mahkemeler olarak belirlemiştir. Bu seçimin başlıca sebebi demokrasinin hakim olduğu toplumlarda hukukun üstünlüğünün vazgeçilmez olduğuna dair inanıştır. Bu inanış dâhilinde hukukun sunduğu resmi çözüm mekanizmalarının modern toplumlar için ayrıcalıklı bir yeri olduğu düşüncesi yer almaktadır. Şu halde, vatandaşın mahkemelerden beklentileri, mahkemelerdeki deneyimleri, bu deneyimlerin vatandaşın mahkemelere duyduğu güveni nasıl etkilediğini anlamak vatandaşın gözünden hukuku değerlendirmek açısından büyük önem teşkil etmektedir.

Çalışma alanını bu şekilde tanımlamış olan Adalet Gözet projesi, kısa vadede vatandaş ile hukuk arasında var olan ilişkiyi göz önüne sermeyi hedeflemektedir. Uzun vadede ise proje bilimsel verilerle bu ilişkideki sorunları ortaya çıkararak vatandaş ile hukuk arasındaki mesafenin giderilmesinde aracı olmayı kendine amaç edinmiştir. Bu amaç, hukukun üstünlüğünün kağıt üzerinde değil vatandaşın birebir hayatında kabul gördüğü ölçüde gerçekleşebileceği inancı üzerine şekillenmektedir.

Araştırmanın bütününde Türkiye’de vatandaşın gözünden hukuku anlamak adına tamamlayıcı veri kaynakları kullanılmıştır. Bu nedenle, Adliye Gözlemleri çalışması, Medya Arşivi ve Adalet Barometresi adında anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

■ Adliye Gözlemleri

Vatandaş mahkemelere başvurduğu zaman nelerle karşılaşır, mahkeme deneyimi nasıl bir ortamda yaşanır?

Bu sorunun cevaplanabilmesi için İstanbul’da seçilen on adliyeye sistemli olarak gerçekleştirilen ziyaretler çerçevesinde bu adliyelerin fiziksel durumu, erişilebilirlikleri, adliyelerde alınan güvenlik önlemleri, rastsal olarak seçilen mahkemelerde görülen davaların gecikme oranları gibi konularda toplanan bilgiler derlenip analiz edilmiştir.

■ Medya Arşivi

Vatandaşın en önemli bilgilendirme kaynağı olan medyada, yargıya ilişkin ne tür bilgiler ve haberler yer almaktadır? Vatandaşın bu konudaki bilgisi nasıl şekillenmektedir?

Bu sorunun cevaplanabilmesi için önce bu konularla ilgili güncel bir veri tabanı oluşturmak için 2005 yılından beri ülke gündemini meşgul eden davalar ile ilgili haberlerin kronolojik derlemesinin yapıldığı bir medya arşivi oluşturulmuştur. Böyle bir arşiv belli başlı basın yayın organlarının yargıya ilişkin haberleri ne derinlikte takip ettiği, ne şekilde haber yaptığı ve bu haberleri okuyucuya nasıl yansıttığı gibi konularda da aydınlatıcı olacaktır. Vatandaş ve hukuk arasındaki ilişki bağlamında medyaya verilen önem, medyanın vatandaşın sistem ile ilgili bilgileri edindiği en önemli bilgi kaynaklarından birisi olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

■ Adalet Barometresi Anketi

Mahkemeler ile olan deneyimi ve medyadan edindiği bilgiler ışığında, vatandaş hukuk sistemi hakkında, yargılama süreci hakkında, mahkemelerin işleyişi hakkında neler düşünmektedir?

Vatandaşın adliyeye gittiği zaman karşılaşması olası durumların değerlendirilmesi ve de medyada yargıya ilişkin haberlerin derlenmesi sonucunda vatandaşın bu konulardaki düşüncelerinin hangi kaynaklardan beslenmiş olabileceğine dair bir resim çizmek mümkün hale gelmiştir. Adalet Gözet projesi bu düşüncelerin ne olduğunu anlamının ayrıca gerekli olduğuna inanarak Adalet Barometresi adında bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Bu anket sayesinde, vatandaşın mahkemeler önündeki deneyimleri, mahkemelere olan güveni, mahkemelere başvurma oranları ve başvurmama nedenleri gibi konularda Türkiye’deki genel durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu el kitabı Adalet Barometresi anketinin sonuçlarını sunmaktadır.

ADALET BAROMETRESİ ANKETİ

Anketin Amacı

Adalet Barometresi Türkiye genelinde farklı kesimlerden gelen insanların mahkemelerin işleyişine ve genel olarak yargılama sürecine ilişkin olarak ne düşündüklerini ve ne gibi deneyimleri olduğunu anlamayı amaçlayan bir anket çalışmasıdır. Elde edilen bilgilerin, Türkiye’de hukukun ve adaletin nasıl anlaşıldığı ve nasıl değerlendirildiğini gösteren bir adalet barometresi oluşturması hedeflenmiştir.

Uzun vadede ise, bu bilgilerin paylaşarak toplumun geleceğini şekillendirecek politikaların ve yasaların yapılma süreçlerine etki etmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

Anketin İçeriği

Adalet Barometresi anketleri ile toplanan bilgiler sayesinde vatandaşın mahkemeler ile olan ilişkisi beş ana başlık üzerinden değerlendirilmiştir:

- Mahkeme Deneyimi
 - Mahkemeler vatandaşın hayatına ne zaman ve hangi durumlarda girmektedir?
 - Vatandaşların ne kadarının mahkeme ile işi olmuştur?
- Mahkeme Deneyimi ve Memnuniyet
 - Mahkeme ile işi olmuş vatandaşlar bu deneyimlerinden ne derece memnun kalmışlardır?
 - Vatandaşların mahkeme deneyimleri sırasında yaşadıkları sıkıntılar nelerdir?
- Mahkemeler Konusunda Genel Tutumlar
 - Mahkemeler tarafsızlık, güvenilirlik, bağımsızlık ve hizmetleri açısından vatandaşlar tarafından nasıl görülmektedir?
 - Vatandaşlar mahkemelere (özellikle diğer kurumlar ile kıyaslandığı zaman) ne derece güvenmektedir?
 - Vatandaşların mahkeme ve adalet sistemine olan güvenini etkileyen unsurlar nelerdir? (mahkeme kararlarının adilliği, mahkemelerin vatandaşa karşı tutumu, mahkemenin vatandaşın haklarını ne derece koruduğu, mahkemelerin işleyişi ve hızına ilişkin görüşler)
- Avukat Kullanımı ve Değerlendirmeler
 - Vatandaşların ne kadarı avukatlık hizmetinden yararlanmıştı? Yararlanmama sebepleri nelerdir?
 - Avukatın hizmetinden ne derece memnun kalmışlardır? Neden?
- Sistemle İlgili Bilgi
 - Vatandaşlar, yasalar ve bu yasaların kendilerine sağladığı haklar konusunda ne derece bilgililer?
 - Vatandaşlar gündemi oluşturan davalar ve yargıyla ilgili haberler hakkında ne derece bilgililer?
 - Vatandaşlar mahkemelerin işleyişi hakkında ne derece bilgililer?

ADALET BAROMETRESİ ANKETİ: YÖNTEM

Ankette Kullanılan Yöntem

Adalet Barometresi anketi üç dalga halinde uygulanmıştır. Bunun birkaç nedeni vardır. İlk olarak, anketin birkaç dalga halinde uygulanması, ilk anket sonucunda tam cevap alınamayan soruların veya vatandaşlar tarafından tam olarak anlaşılmayan soruların değiştirilip geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca son iki ankete ilk ankette yer almayan bazı sorular da eklenmiştir. Böylece, hem ilginç sonuçlar ortaya çıkaran konular hakkında daha derinlemesine ve detaylı bilgiler alma imkânı ortaya çıkmış hem de ankette yer alan olası hataların düzeltilmesi de mümkün olmuştur. Burada esas olan aynı konularda üç farklı zamanda toplanan verinin sağlamlığını ve güvenilirliğini ölçebilmektir. Bunun dışında, aşağıda sonuçlar bölümünde görüleceği gibi, bu şekilde bir uygulama yıl sonunda üç anketin sonuçlarının birbirleriyle karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesini de mümkün kılmıştır.

Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda, mahkeme kullanımına ilişkin sorular, katılımcıların mahkeme deneyimi olup olmadığı ve eğer varsa ne olarak (sanık, davacı, davalı, tanık vs.) mahkemede bulduklarını tespit etmek doğrultusunda analiz edilmiştir. Anket sorularının bir kısmı ABD’de yapılan NCSC Kaliforniya Mahkemeleri’nde Güven Araştırması’nın anket formundan ve de 1999 yılında Profesör Hazel Genn ve *National Centre for Social Research* tarafından İngiltere’de gerçekleştirilmiş olan *Paths to Justice* araştırmasının sorularından yararlanılarak hazırlanmış olup, bir kısmı da ilk defa proje ekibi tarafından hazırlanmıştır.

Katılımcılar: Örneklem Çerçevesi ve Büyüklüğü

“Adalet Barometresi” araştırması Türkiye genelinde kent nüfusunu temsil etme yeteneğine sahip 18 yaş ve üstü seçmen kitlesi ile gerçekleştirilmiştir.

Anket tarihleri ve bu tarihler arasında gerçekleştirilen görüşme sayısı aşağıda belirtilmiştir.

	Başlangıç	Bitiş	Anket sayısı
● 1. Anket	3/8/2006	15/8/2006	1056
● 2. Anket	8/1/2007	3/3/2007	1055
● 3. Anket	15/6/2007	3/7/2007	1061

Sonuç olarak, ankete toplam 3172 kişi katılmıştır.

Aynı zamanda, İstanbul’dan alınacak sonuçların genel sonuçlarla karşılaştırılabilmesi için İstanbul örnekleme 260 kişi daha eklenmiştir. Sonunda, İstanbul’da toplam 791 anket yapılmıştır.

Örneklem Dağılımı

Örneklem dağılımı TÜİK’in istatistiki bölge birimleri baz alınarak NUT1’deki bölgelerin 2000 nüfus sayımındaki kent nüfusları oranında yapılmıştır. NUT1’deki 12 bölgenin her birini temsilen o bölgelerden birer il seçilerek toplam 12 ilde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

il	Katılımcı sayısı	Örneklem %’si	il	Katılımcı sayısı	Örneklem %’si
Adana	349	11,00	İstanbul	791	24,94
Ankara	347	10,94	İzmir	371	11,70
Balıkesir	113	3,56	Kayseri	162	5,11
Bursa	278	8,76	Samsun	157	4,95
Diyarbakır	271	8,54	Trabzon	103	3,25
Erzurum	88	2,77	Van	142	4,48

Mahkeme Deneyimi

- Türkiye’de insanların % 29,5’inin kişisel bir mahkeme deneyimi vardır.
- Türkiye’de vatandaşlar en çok tanık olarak mahkemede bulunmaktadır.
- Erkekler kadınlara oranla daha fazla mahkemelerde bulunmaktadır.

Mahkeme Deneyiminden Memnuniyet

- Vatandaşların yarısı mahkeme deneyimini olumsuz değerlendirmektedir.
- Mağdurlar hem genel olarak mahkemelerden hem de dava sonucundan en az memnun kalan gruptur. Hukuk mahkemesinde taraf olan kişiler hem genel olarak mahkemelerden hem de dava sonucundan en memnun kalan kişilerdir.
- Vatandaşların yaklaşık %30’u mahkeme sürecinde hakimın tavrından memnun kaldığını belirtmiştir. Tanıklar hakimlerin tavırlarından en az memnun kalan gruptur. Personelin tavrını en olumsuz değerlendiren grup ise sanıklardır.
- Hakimlerin ve personelin tavrından memnuniyet konusunda gene hukuk mahkemelerinde davacı olan kişilerin değerlendirmelerinin daha olumlu olduğu görülmüştür.

Mahkemelere Güven

- Katılımcıların %45’i mahkeme deneyiminin mahkemelere duyduğu güveni değiştirmedeğini belirtmiştir.
- Diğer gruplara oranla mahkeme deneyimi sonucunda güveni en fazla artan grup sanıklardır. En düşük memnuniyet oranlarına sahip olan mağdurlar, aynı zamanda mahkeme deneyimi sonucunda mahkemelere olan güveni en çok azalan gruptur.
- Kadınlar erkeklere göre mahkemelere daha çok güvenmektedir.
- Vatandaşın mahkemelere duyduğu güven Silahlı Kuvvetlere, Anayasa Mahkemesi’ne ve polise duyduğu güvenden daha azdır. Toplamda mahkemelere güveniyorum diyen katılımcı sayısı %50’den azdır.

Mahkemelerle İlgili Tutumlar

- Mahkemelerin güvenilirliğine, bağımsızlığına, adilliğine ve genel performansına ilişkin sorularda olumlu değerlendirmelerde bulunan vatandaşların oranı çoğu soruda %50’yi geçmemektedir.
- Vatandaşlar en olumsuz değerlendirmeyi mahkemelerin hızına ilişkin olarak yapmaktadır. En olumlu değerlendirmeler ise mahkemelerin tarafsızlığına ilişkin olarak yapılmıştır.
- Eğitim düzeyi arttıkça, mahkemelere karşı tutumlar daha olumsuz olmaktadır.
- Genel olarak mahkeme deneyimi olan katılımcıların, mahkemelerle ilgili değerlendirmeleri hiç mahkemede bulunmamış katılımcıların değerlendirmelerinden daha olumsuzdur.

Avukat Kullanımı ve Değerlendirmeler

- “Hayatınızda hiç avukatınız oldu mu” sorusuna, katılımcılarımızın %18,5’i “evet” cevabı vermiştir.
- Sanıkların yarısına yakını tamamen avukatsız kendini savunmaktadır. Mağdurların yarısından azının avukatı vardır. Hukuk mahkemelerinde temsil oranı daha yüksek olsa bile, gene de avukattan yararlanmayanların oranı %30’a yakındır.
- Avukat tutmamanın en sık rastlanan sebebi vatandaşların avukatları olmadan da mahkemede haklarının korunacağına inanmalarındır.
- Avukatın hizmetinden en az memnun olan grup davayı açan/şikayetçi olan vatandaşlardır (davacı ve mağdur).
- Vatandaşların yaklaşık %25’i avukatlık hizmetinin pahalı olduğunu düşünmektedir.

Hukuk Sistemi Hakkında Bilgi

- Vatandaşlar hukuk sistemi ve hukuka ilişkin konulardaki bilgiyi en çok yazılı ve görsel basından edinmektedir. En çok kullanılan bilgi kaynağı haberlerdir.
- Vatandaşların %41,4’ü hukuk sistemi ve hukuka ilişkin konular hakkında tamamen habersiz/bilgisiz olduğunu söylemiştir.
- Vatandaşların %56’sı duruşmaların kamuya açık yapıldığını bilmemektedir. Vatandaşların %30’u Türkiye’de mahkemelerde jüri sistemi uygulandığını düşünmektedir.

MAHKEME DENEYİMİ

Vatandaşların Ne Kadarının Mahkeme İle İşi Olmuştur?

- Sıradan vatandaş “mağdur”, “davacı”, “davalı” gibi terimlerin ne anlama geldiğini bilmeyebilir.
- Kent nüfusunun yaklaşık %30’unun en az bir mahkeme deneyimi olmuştur. Bunlar sadece doğrudan deneyimlerdir – yani o kişiyi doğrudan ilgilendiren olaylara ilişkindir.
- Kadınların deneyim oranları, erkeklere göre daha düşüktür.

Bu sorunun cevabını tespit etmek için, sorular açıklamalı ve kademeli bir biçimde soruldu ve alınan cevaplardan, katılımcıların mahkeme deneyimi ve o deneyimin türü (sanık, mağdur, davacı, tanık vs) tespit edildi.

Anketin ilk dalgasında, katılımcılara doğrudan “sanık olarak mahkemede işiniz oldu mu”, “davacı olarak mahkemede buldunuz mu” tarzında sorular soruldu. Ancak değerlendirme aşamasında katılımcıların bu kategorileri çok net bir şekilde ayırt edemedikleri ortaya çıktı. Örneğin, “mağdur olarak mahkemede buldum” diyenlerin sonradan “haksız yere suçlandım, yargılandım, mağdur oldum” dedikleri ortaya çıktı. Veya, aslında ailesinden biri yargılanmışken, bu mahkeme deneyimi kendi deneyimiymiş gibi cevap veren katılımcılar oldu. Örneğin, “Davacı oldunuz mu” sorusuna “evet, kardeşim kiracısını çıkarmak için dava açmıştı” diye cevap veren katılımcılar oldu. Buradan, vatandaşın mağdur olmayı hukuki bir terimden ziyade genel bir haksızlığa uğrama durumu olarak algıladığı gözlemlendi.

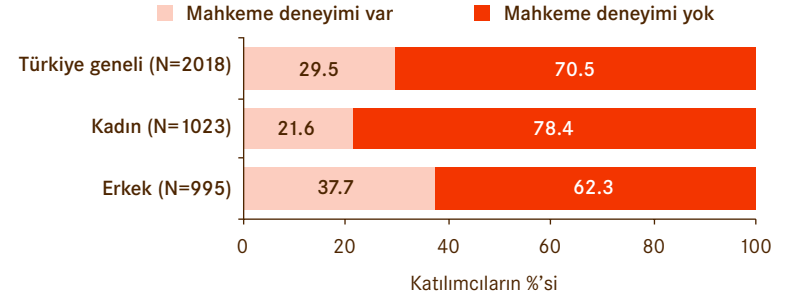
Bu sorunu çözebilmek adına ikinci ve üçüncü ankette sorular kademeli bir biçimde soruldu;

- Katılımcılara ilk önce davalı veya davacı olup olmadıkları soruldu;
- İlk soruya evet diyenlere, davanın doğrudan katılımcının kendisiyle mi yoksa ailesinden/yakınlarından birisiyle mi ilgili olduğu soruldu;
- Ardından davanın ceza mahkemesinde mi yoksa hukuk mahkemesinde mi görüldüğü soruldu.

Alınan cevaplardan, katılımcının deneyim türünü ayırt etmek mümkün oldu. Ayrıca, katılımcılara “davanın konusu neydi” sorusu da sorularak bu soruya alınan cevaplarla ortaya çıkan kategoriler teyit edildi.

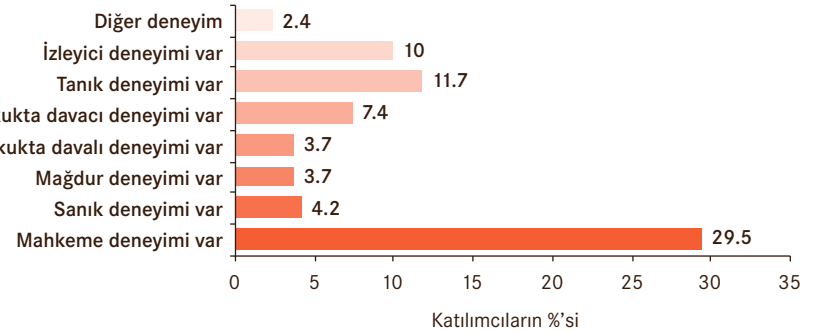
İlk ankette mahkeme deneyimleri konusunda elde edilen sonuçların güvenilirliğine ilişkin endişelerden dolayı bu kısımda sadece ikinci ve son dalga verileri kullanıldı.

Katılımcıların mahkeme deneyimleri

Her katılımcının birden fazla deneyimi olabileceğinden, yukarıda belirtilen oranların toplamı “deneyimi olanların” oranından daha fazladır.

Katılımcıların mahkeme deneyim tipi

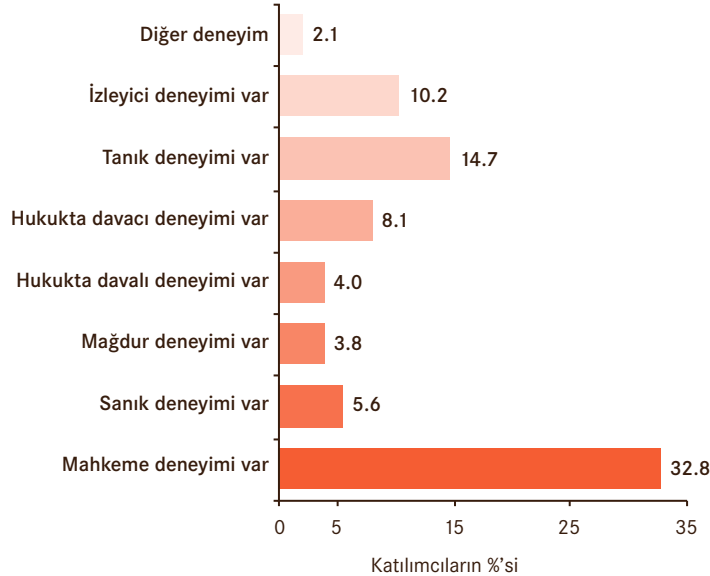

Mahkeme Deneyimi Konusunda İstanbul Türkiye’den Farklı mıdır?

- İstanbul’daki mahkeme kullanımının Türkiye’nin diğer şehirleriyle karşılaştırıldığında anlamlı farklar içermediği görüldü.
- Bu anlamda, İstanbul’un mahkeme deneyimleri bakımından diğer büyük şehirlerden farklı olmadığı söylenebilir.

Sadece İstanbul’daki katılımcılara bakıldığı zaman, örneklemin çok daha küçük olmasına rağmen, oranlar Türkiye geneli ile çok benzerdir.

İstanbul katılımcılarının mahkeme deneyimi

Bu Veriler Ne Kadar Güvenilirdir? Anket Tekrar Yapılırsa, Sonuçlar Farklı Çıkar mı?

- Anketler arasında deneyim konusunda tespit edilen oranlar birbirine çok yakındır. Bu durum, kullanılan yöntemin güvenilir olduğunu göstermektedir.

İlk ankette mahkeme deneyimi konusunda alınan cevaplarda sorun yaşanmasına rağmen katılımcıların anketteki diğer cevaplarına bakarak deneyimlerin tam olarak ne olduğunu tespit etmek mümkün oldu. Örneğin “dava konusu neydi” sorusu deneyimin türü konusunda önemli bilgiler verdi. Bu çerçevede, örneğin “hırsızlık yaptım, yargıldım ama suçsuzdum, mağdur oldum” diyen bir katılımcıyı “sanık” olarak kodlamak mümkün oldu. Bu tip çabalara rağmen, ilk anketin sonuçlarının güvenilirliğine dair endişe sebebiyle ilgili analizlerde bu veriler kullanılmadı.

İkinci ve üçüncü ankette tespit edilen oranların da birbirine çok yakın olduğu gözlemlendi. Aynı şekilde, güvenilirlik konusunda endişe uyandıran ilk anketin sonuçlarının da ikinci ve üçüncü anketin sonuçlarına çok yakın olduğu ortaya çıktı.

Sonuç olarak, her bir örneklem için oranların birbirine çok yakın olması kullanılan yöntemin güvenilir olduğunu ve örneklemin iyi seçildiğini göstermektedir.

MAHKEME DENEYİMİNDEN MEMNUNİYET

Vatandaşlar Mahkemelerdeki Deneyimlerinden Ne Derece Memnun Kalıyorlar?

- Katılımcıların yaklaşık yarısı mahkeme deneyimini olumlu olarak değerlendirmektedir.
- Mahkeme deneyiminden en çok memnun kalan grup hukuk mahkemelerinde dava açanlardır.
- Mahkeme deneyiminden en az memnun kalan grup suç mağdurlarıdır.
- Deneyimleri konusunda en kararsız kalan grup izleyici olarak mahkemede bulunanlardır.

Bu bölümde, katılımcılara mahkeme deneyimleriyle ilgili sorular soruldu ve mahkemelerdeki deneyim türüne göre vatandaşların memnuniyet oranlarına bakıldı.

Sonuçlar, genel olarak deneyimi olan kişilerin yaklaşık %50'sinin mahkeme deneyimini olumlu bir çerçevede değerlendirdiğini gösterdi. Bu oran belki çok olumsuz bir sonuç olarak görünmeyebilir fakat mahkemelerin "adalet dağıtan" kurumlar olduğu düşünülürse, vatandaşların yarısının deneyimlerini olumsuz olarak görmeleri düşündürücü bir sonuçtur.

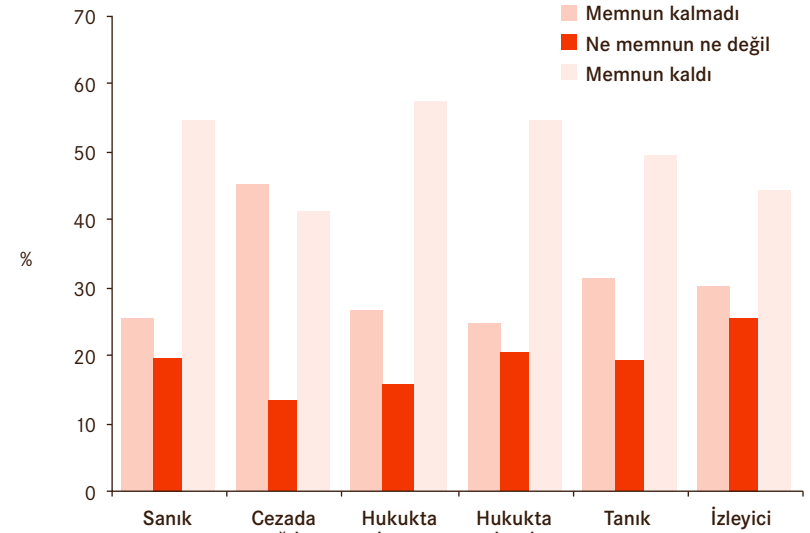
En düşük memnuniyet oranları mağdurlar için tespit edilmişken, en yüksek memnuniyet oranları ise hukuk mahkemelerinde davacı olan vatandaşlar arasında görülmüştür.

En kararsız kalanlar ise izleyicilerdir. Bu gruptaki vatandaşlar, diğer gruplarla karşılaştırıldığında en çok "ne memnun kaldım ne kalmadım" cevabı veren kişilerdir.

Başka araştırmalar da suç mağdurlarının yargılama sürecinden özellikle şikâyetçi olduklarını ortaya koymuştur. Bu memnuniyetsizliğin en önemli sebebi olarak sürecin mağdurların rolünü sınırlaması gösterilmektedir. Mağdurlar yargılama sürecinde fazla aktif olamamakta, mağdurlara kendi hikâyelerini ve travmalarını, mağdur oldukları suçun onları nasıl etkilediğini anlatmak ve paylaşmak için uygun bir ortam yaratılmamaktadır. Yargılama sonucunda, suç işleyen kişiyle ilgili bir karar verilmekte ancak mağdurlarla ilgili doğrudan bir karar alınmamaktadır. Mağdurlar yalnızca zarar gördükleri suçun faili hakkında verilen karar ile tatmin olmak durumundadır. Kendilerini doğrudan ilgilendiren, yaşadıkları zararı doğrudan iyileştirmeye yönelik kararlar alınmamaktadır. Ayrıca, masumiyet karinesi sanıkların şüpheden yararlanması anlamına geldiğinden, sistemin mağdurların iddialarına şüpheli yaklaşması ve anlattıklarını sorgulaması sonucunu da doğurmaktadır.

Tüm bunlardan dolayı, araştırmalar tutarlı bir şekilde suç mağdurlarının yargılama sürecinden memnun olmadıklarını göstermektedir. Buradaki bulgular da bu argümanları desteklemektedir.

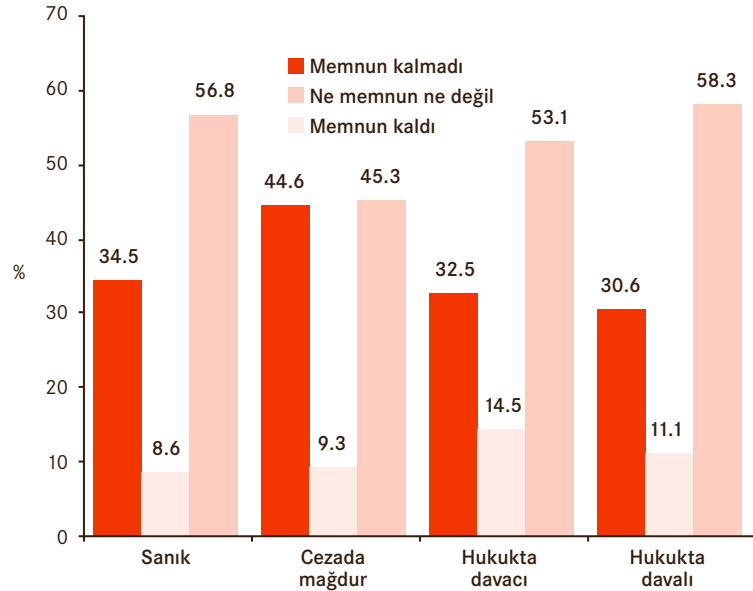
Katılımcıların mahkeme deneyiminden memnuniyet oranları

Dava Sürecinden Memnun Kalmayan Vatandaş Aldığı Sonuçtan Memnun Kalabilir mi?

- Davada taraf olanların yaklaşık yarısı aldığı sonuçtan memnun kalmıştır.
- Sonuçtan ez az memnun olanlar suç mağdurlarıdır.
- Sonuçtan en çok memnun kalanlar hukuk mahkemelerinde davalı olan kişilerdir

Maahkemede farklı deneyimleri olanların davaların sonunda aldıkları sonuçtan memnuniyeti

Davanın sonunda, taraf deneyimi olanların aldıkları sonuçtan ne derece memnun kalıp kalmadıkları soruldu.

Kuşkusuz, mahkemelerde tarafların aldıkları sonuçtan duydukları memnuniyet kişilerin beklentileriyle son derece ilişkilidir. Örneğin beklentilerin düşük olması, alınan sonuçlardan memnun olma derecesini artıracaktır. Yüksek beklentilerle mahkemeye giden kişilerin ise aldıkları sonuçlardan daha az memnun kalma ihtimalleri daha yüksek olacaktır. Bu sebepten dolayı, yandaki şekilde gösterilmiş olan sonuçları değerlendirirken, bu değerlendirmelerin objektif bir kritere göre değil, tamamen kişisel beklentiler üzerinden yapıldığını da göz önünde bulundurmak gerekir.

Sonucun memnuniyet ile olan ilişkisini düşünürken, göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli nokta da, memnuniyetin davayı kazanmak ile doğrudan bir ilişkisi olup olmadığı sorusudur. Bu araştırma dâhilinde sonuçtan memnun olduğunu belirten katılımcıların davayı kazanıp kazanmadıklarına dair bir veri bulunmamaktadır. Bu durumda davasını kazanmış olsa da sonuçtan memnun olmadığını ya da davasını kaybetmiş olsa da sonuçtan memnun kaldığını belirtmiş katılımcılar olabilir. Davayı kazanmak doğrudan sonuçtan memnun olmak mı demektir? Davasını kaybetmiş olsa da sonuçtan memnun olduğunu söyleyen katılımcılar olabilir mi?

Bu sorular çerçevesinde dava sürecinden memnuniyetin davanın sonucundan memnuniyet ile iç içe geçtiğini düşünmek mümkündür. Dava sürecinden genel olarak memnun kalmış bir katılımcının, davasını kaybetmiş olsa da sonuçtan memnun olduğunu belirtme ihtimali vardır. Bu durumda süreçten memnuniyetin sonuçtan memnuniyeti ne derece etkilediğini, sonuçtan memnuniyetin süreçten memnuniyetten ne derece bağımsız olduğunu anlamak adına daha detaylı, daha derinlemesine araştırma yapmak gerekmektedir. Bu noktada mahkeme deneyimi olan kişilerle süreç memnuniyetleri ve sonuç memnuniyetleri üzerine yüz yüze görüşmeler yapmakta fayda vardır.

Vatandaşlar Hâkimlerin ve Mahkeme Personelinin Tavrından Ne Derece Memnun Kalıyorlar?

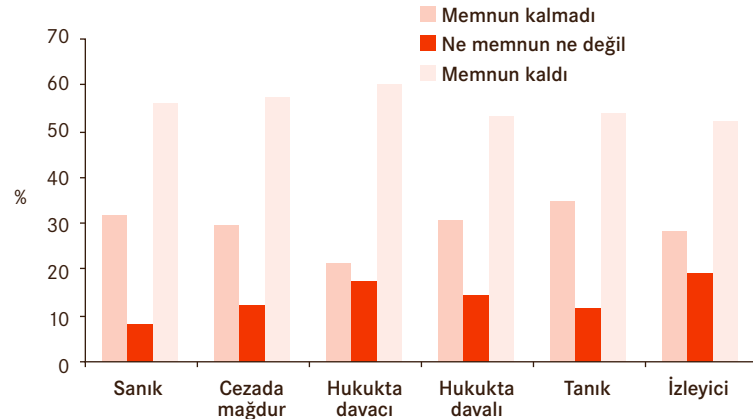
Vatandaşların mahkemelerle ilgili düşüncelerinin sadece aldıkları sonuçlara bağlı olmadığı, sürecin de düşünceleri etkilediği, bu nedenle de mahkemelerde karşılaştıkları ortamın da sistem konusundaki görüşlerinin oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir, katılımcılara dava sürecinde adliyelerde karşılaştıkları hakimlerin ve mahkeme personelinin davranışlarından ve tavırlarından ne derece memnun kaldıkları da sorulmuştur.

- Vatandaşların yaklaşık %30'u hâkimlerin tavrından memnun kalmamıştır.
- Hâkimlerin tavırlarından en az memnun kalan grup tanıklardır (düşük “memnuniyet oranı” ve yüksek “memnun kalmama” oranından dolayı).
- Mahkeme personelinin tavrından en az memnun kalan grup sanıklardır.

Hâkimin tavrından memnuniyet

Yapılmış başka araştırmalarda hâkimlerin vatandaşlara karşı tavırlarının değişkenlik gösterebildiği gözlemlendiği için burada katılımcılara hâkimlerin davranışlarına ve tavırlarına ilişkin sorular soruldu. Hâkimler, adalet “yaratan” ya da “dağıtan” kişiler olarak algılandıkları için, onların tavırlarının mahkemede bulunan vatandaşların hukuk sistemine olan güvenini artırabileceği gibi, tam tersi bir tepki de yaratabileceğini kabul etmek gerekir.

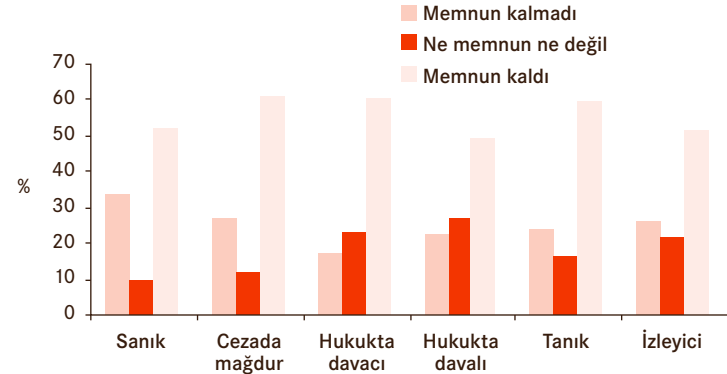
Mahkemede farklı deneyimleri olanların hâkimlerin tavrından memnuniyet oranları

Mahkeme personelinin tavrından memnuniyet

Mahkeme personeli, özellikle kalem çalışanları ve mübaşirler, vatandaşların mahkemelerde karşılaştığı ilk kişilerdir. Özellikle şikâyette bulunan ya da davayı açan bir vatandaşın, bir mahkeme salonuna girmeden, hâkimi görmeden önce, ilk temasa geçtiği kişi mahkeme personelidir. Mahkeme personeli yargılama süreciyle doğrudan ilişkili görünmese bile, personelin davranışları vatandaşlar için sürecin ileriki safhalarında neler yaşayabileceği ya da neler ile karşılaşabileceği konusunda bir gösterge olabilir. Başka bir deyişle, vatandaşların mahkemeler konusundaki düşünceleri mahkeme personelinin tavırları üzerinden şekillenebilir ve bu yüzden önem taşımaktadır.

Mahkemede farklı deneyimleri olanların mahkeme personelinin tavrından memnuniyet oranları

Vatandaşlar Mahkemelere Ne Derece Güveniyorlar?

- Mahkemelere güven çok yüksek değildir.
- Kadınlar, mahkemelere erkeklere göre daha çok güveniyorlar.
- Daha dar gelirli kesimler daha yüksek gelirli kesimlere göre mahkemelere daha çok güveniyorlar.

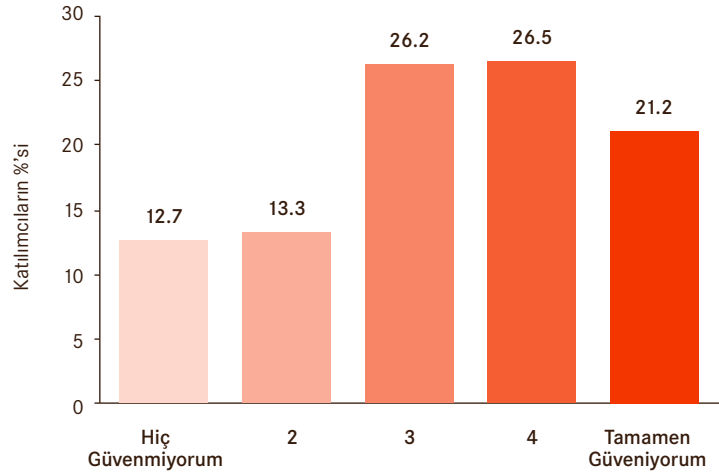
Tüm katılımcılara mahkemelere ne derece güvendikleri soruldu. Katılımcılara, mahkemelere 5 puan üzerinden bir güven puanı vermeleri istendi (1=hiç güvenmiyorum; 5=tamamen güveniyorum). Verilen cevapların ortalamasının 3,30 olduğu ortaya çıktı (3 ortayı ifade eder).

Erkeklerin kadınlara göre mahkemelere daha az güvendikleri ortaya çıktı:

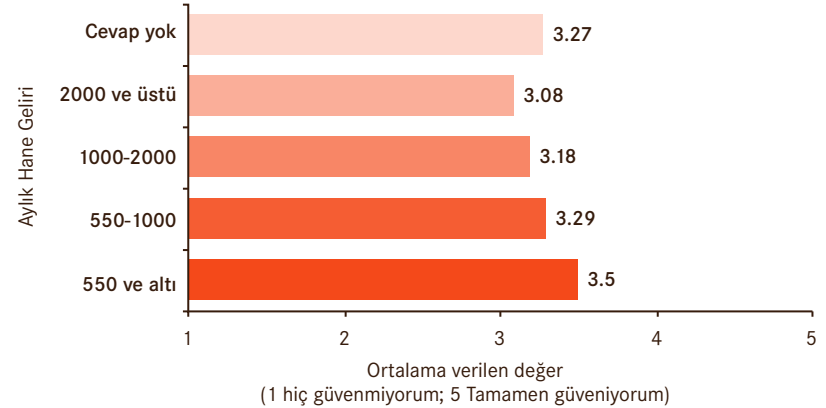
- Kadınların verdiği puanın ortalaması 3,43,
- Erkeklerin verdiği puanın ortalaması 3,17 olarak tespit edildi.

Gelire göre bakıldığında ise, genel olarak geliri daha yüksek kesimlerin mahkemelere daha az güvendikleri tespit edildi.

Mahkemelere güvene ilişkin soruya verilen cevaplar

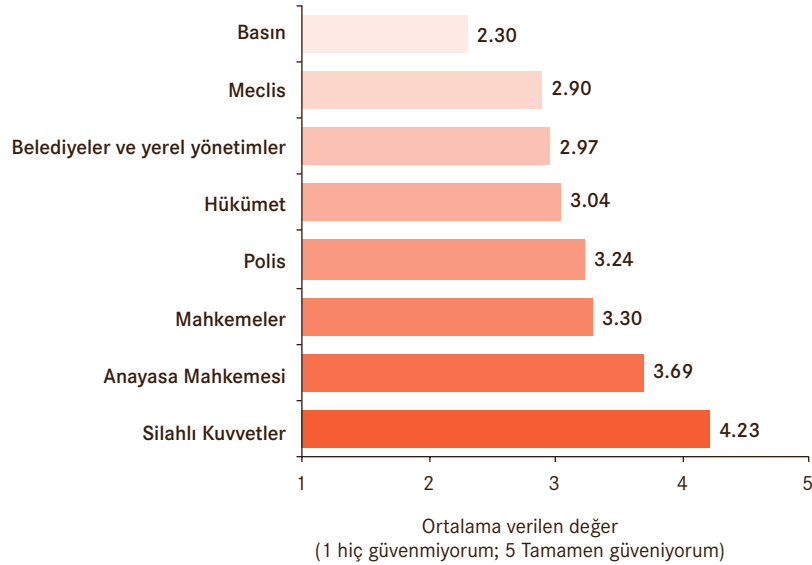
Farklı gelir gruplarından katılımcıların mahkemelere güven konusunda verdikleri puanların ortalaması

Diğer Devlet Kurumlarına Ne Derece Güveniliyor?

- En çok güvenilen kurum Türk Silahlı Kuvvetleri.
- En az güvenilen kurum Basın

Farklı kurumlara güven konusunda verilen puanların ortalaması

Vatandaşların farklı kurumlara duydukları güven dereceleri arasında ciddi bir ilişki olduğu gözlemlendi. Bir kuruma güvenen vatandaşın diğer kurumlara da güvendiği, güvenmeyen vatandaşın ise diğer kurumlara da güvenmediği ortaya çıktı. Örneğin basına güvendiğini belirten bir vatandaşın diğer kurumlara da güvendiği ya da aynı şekilde basına güvenmediğini belirten bir vatandaşın diğer kurumlara da güvenmediği belirlendi. Bu durumda vatandaşların ya bütün kurumlara güvendiği ya da hiçbir kuruma güvenmediği ortaya çıktı.

Ancak güven konusunda TSK'nın diğer kurumlardan farklı bir yerde durduğu gözlemlendi. TSK diğer kurumlara güvendiğini belirten vatandaşlar için de diğer kurumlara güvenmediğini belirten vatandaşlar için de en güvenilen kurum olarak belirlendi.

Mahkeme Deneyiminin Mahkemelere Güven ile İlişkisi Var mıdır?

- Mahkeme deneyimi olan kişilerin mahkemeye güveni deneyimi olmayanlara göre daha düşüktür.
- Suç mağdurları mahkemelere güveni en düşük olan gruptur.

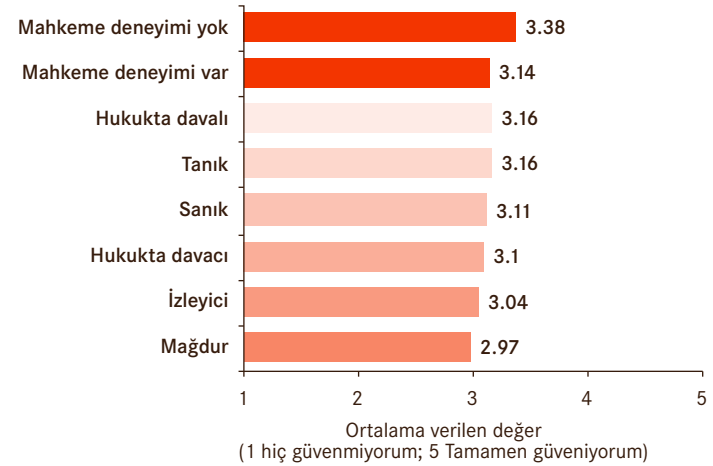
Güven için mahkemelere verilen puanlar mahkeme deneyimine göre incelendiğinde, mahkeme deneyimi olmayan katılımcıların, mahkemelere daha çok güvendikleri görüldü.

Suç mağdurlarının mahkemelere en az güvenen grup olduğu tespit edildi. Suç mağdurlarının mahkemelerden memnuniyet oranı en az olan grup olduğu göz önünde bulundurulunca, memnuniyet ile güven arasındaki ilişki ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde memnuniyet oranı en yüksek grup olan hukuk mahkemesinde yargılanan (davalı) olan kişilerin, güven seviyelerinin de en yüksek olduğu tespit edildi.

Ancak, güveni en yüksek olan grubun (hukukta davalı) bile güven seviyesinin hiç mahkeme deneyimi olmayan katılımcılara oranla daha düşük olduğu görüldü.

Bu durumda, mahkeme deneyimi olmayan katılımcıların her şekilde mahkemelere olan güveni daha yüksektir. Kısaca, deneyim güveni bu anlamda olumsuz etkilemektedir.

Mahkemelerde farklı deneyimleri olanların mahkemelere güven puanlarının ortalamaları

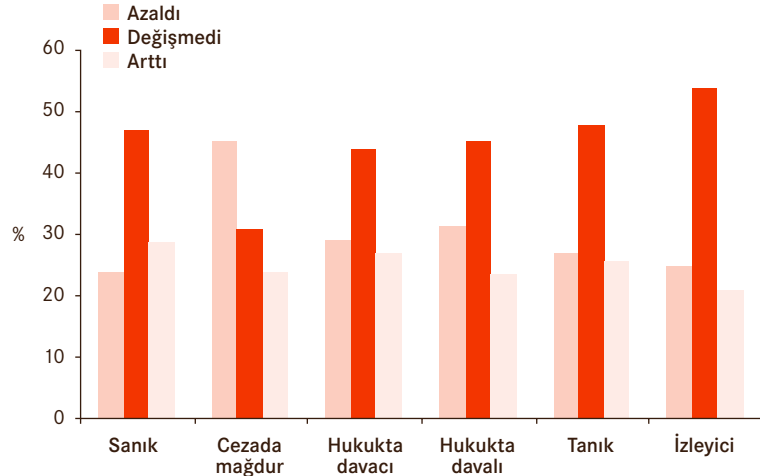

Mahkeme Deneyimi Mahkemelere Güveni Etkiler mi?

- Mahkeme deneyimi sonucunda suç mağdurları mahkemelere olan güveni en çok azalan, sanıklar ise en az azalan gruptur.
- Mahkeme deneyimi sonucunda, katılımcıların yalnızca dörtte birinin mahkemelere güveni artmıştır.

Mahkeme deneyimi olan katılımcılara, mahkeme deneyimlerinin mahkemeye olan güvenlerini nasıl etkilediği soruldu.

Mahkemede farklı deneyimleri olanların, mahkeme deneyimi sonunda, mahkemelere olan güvenlerinin nasıl değiştiği

Deneyimlerini genelde daha olumsuz değerlendiren mağdurlar, mahkeme deneyimi sonucunda mahkemelere olan güveni en çok azalan gruptur. Bu tutarlı, ama hukuk sistemi açısından oldukça problemlili bir sonuçtur. Bu durum, mağdurların genel olarak adalet sisteminden beklediklerini alamadıklarının ve bunun sonucunda da mahkemelere olan güvenlerinin azaldığının bir göstergesidir. Böyle bir deneyimin sonucunda güveni azalan vatandaşın, başka durumlarda anlaşmazlıklarını mahkemeye götürmekten kaçınabileceğini varsaymak mümkündür.

Her ne kadar devlet kurumlarında iş görmek genel olarak tatsız bir deneyim olarak düşünülse de, kamu kurumlarının ve de özellikle yargı teşkilatının kendisi ile ilişki içerisinde olan vatandaşın güvenini azaltmaması gerektiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Aksi takdirde, bu durum mahkemelerin ve adalet sisteminin beklentilerin çok altında çalıştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Vatandaşların Mahkemelere Yönelik Tutumları Nedir?

- Katılımcıların sadece %40'ı mahkemelerin kararlarını adil olarak değerlendirmiştir.
- Mahkemelerin tarafsız olduğunu katılımcıların yalnızca yarısı düşünmektedir.
- Mahkemelerin vatandaşların haklarını koruduklarına inananların oranı ise %40'tan azdır.
- Avukatı olmadan da haklarının korunacağına inanan katılımcıların oranı %40'tan azdır.
- Mahkemelerin genel olarak işlerini iyi yaptıklarını düşünen katılımcıların oranı %40'tır.

Mahkemelere yönelik tutumlar

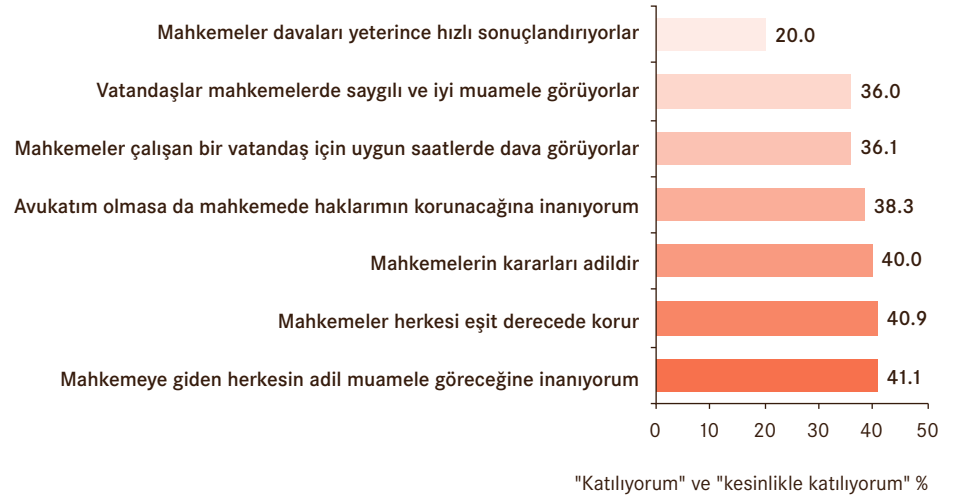
Mahkemelerin tarafsızlığının, güvenilirliğinin, bağımsızlığının ve genel performansının vatandaşlar tarafından nasıl görüldüğü bu proje çerçevesinde araştırılan başka bir meseledir. Mahkemelerin halkın gözünde meşru olması salt adil olmalarıyla değil aynı zamanda adil olarak görülmeleriyle de ilgilidir. Bu çalışma vatandaşın bu algılarını anlamaya yöneliktir.

Bu konuyu araştırmak için, diğer uluslararası araştırmalarda da kullanılan sorular uyarlanıp ankete eklendi. Bu şekilde, mahkemelerden beklenen bazı özelliklerin (örneğin herkesi eşit derecede korumaları, işlerini iyi yapmaları, adil olmaları v.b) vatandaşlar tarafından nasıl değerlendirildiğini tespit etmek mümkün oldu.

Bu şekilde elde edilen cevaplar, mahkemelerin adilliklerinin ya da tarafsızlıklarının objektif kriterler çerçevesinde bir değerlendirmesi değildir. Bu veriler daha çok vatandaşların mahkemelere ilişkin, hukuk sistemine ilişkin algılarıyla ilgilidir.

Yandaki şekil, Türkiye geneli için ve sadece İstanbul katılımcılarına sınırlı olarak yöneltilen ifadelere "katılıyorum" diyenlerin oranlarını göstermektedir.

Mahkemeler konusundaki tutum sorularına
"Katılıyorum" cevabı verenlerin yüzdeleri

Mahkemelerle ilgili değerlendirmeler genelde olumlu değildir: çoğu soruda olumlu değerlendirmelerde bulunan katılımcıların oranı toplam katılımcı sayısının yarısına eşit ya da yarısından azdır.

En “kötü” sonuçları alan sorular mahkemelerin hızıyla ilgili sorulardır. Katılımcıların sadece %20’si mahkemelerin davaları yeteri kadar hızlı sonuçlandırdıklarını düşünmektedir. Türkiye’de davaların uzun sürdüğü bir gerçektir; ve bu sonuçlardan da anlaşılabilir ki, mahkeme deneyimi olsun olmasın vatandaşlar genel olarak bu durumun farkındadır. Mahkeme deneyimi olmayan vatandaşların da bu konuda olumsuz düşünmesi algıların önemine işaret etmektedir. Mahkemeler vatandaşın kafasında yavaş çalışan kurumlardır.

Mahkemelere meşruiyet kazandıran en önemli özelliklerden olan adillik, bağımsızlık, tarafsızlık gibi konularda da vatandaşların yarısından fazlasının olumsuz değerlendirmelerde bulunduğu saptandı.

- Katılımcıların sadece %40’ı mahkemelerin kararlarını adil olarak değerlendirdi;
- Mahkemenin tarafsız olduğuna katılımcıların yalnızca yarısı güvenmektedir;
- Mahkemelerin vatandaşların haklarını koruduklarına inananların oranı ise %40’tan azdır;
- Avukatı olmadan da haklarının korunacağına inanan katılımcıların oranı %40’tan azdır;
- Mahkemelerin genel olarak iyi iş yaptıklarını düşünen katılımcıların oranı ise sadece %40’tır.

Bu sonuçlar karşısında katılımcıların yarısından fazlasının anlaşmazlıklarını mahkemelere götürmekten kaçınmayacağını ifade etmesi şaşırtıcı bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Buradan anlaşılabilir, katılımcılarımızın mahkemeleri genel olarak olumlu bir çerçevede değerlendirmedikleri ancak yine de onları kullanmaktan kaçınmayacaklardır.

Mahkemeler konusundaki tutum sorularına “Katılıyorum” cevabı verenlerin yüzdeleri (devam)

Mahkeme Deneyimi Olan Vatandaşların Mahkemelere Yönelik Tutumları Mahkeme Deneyimi Olmayanlardan Farklı mıdır?

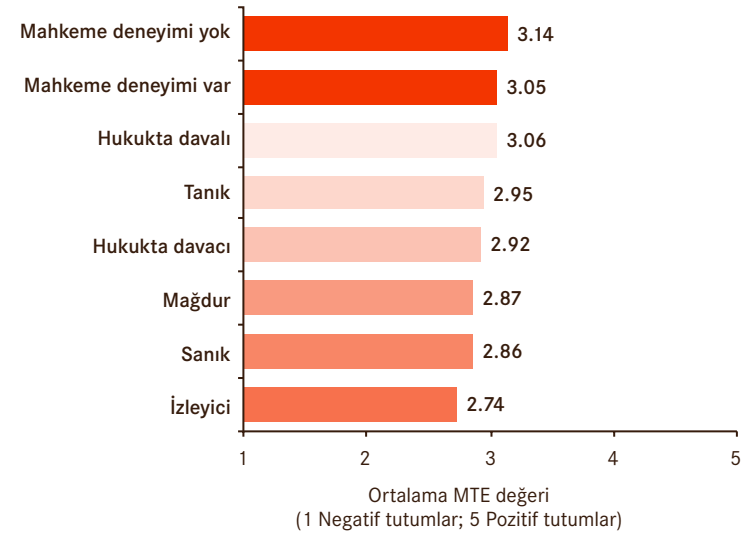
- Mahkeme deneyimi olanların mahkemelere yönelik tutumları mahkeme deneyimi olmayanlara göre daha olumsuzdur.
- Mahkemeye yönelik tutumları en olumsuz olan grup izleyicilerdir.
- Mahkeme deneyimi olanların arasında, hukuk mahkemelerinde yargılanmış kişilerin tutumları en olumludur. Ancak bu kişilerin tutumları bile hiç mahkeme deneyimi olmayan vatandaşlara göre daha olumsuzdur.

Mahkeme deneyimi olan ve olmayan katılımcıların mahkemelere yönelik tutumlarını karşılaştırabilmek için, soruları tek tek değerlendirmek yerine tüm sorulardan oluşan tek bir Mahkeme Tutumlar Endeksi (MTE) oluşturuldu.²

Bu endeks dâhilinde her bir katılımcı için yukarıdaki sorulara verdikleri yanıtlardan bir ortalama alındı. Bu ortalama, her bir katılımcının mahkemeler konusundaki düşüncelerinin bir özeti olarak düşünülebilir.

Endeksin en düşük değeri 1, en yüksek değeri 5'tir. Yüksek değer, katılımcının mahkemeler konusunda daha olumlu tutuma sahip olduğunu göstermektedir.

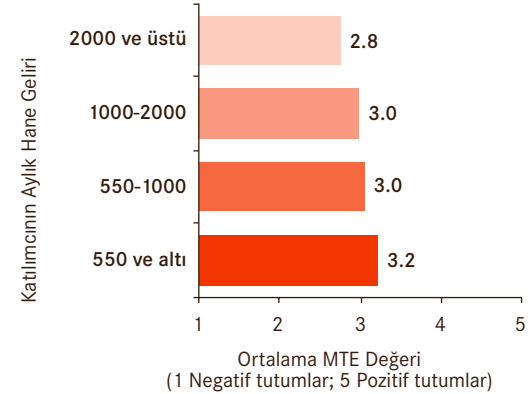
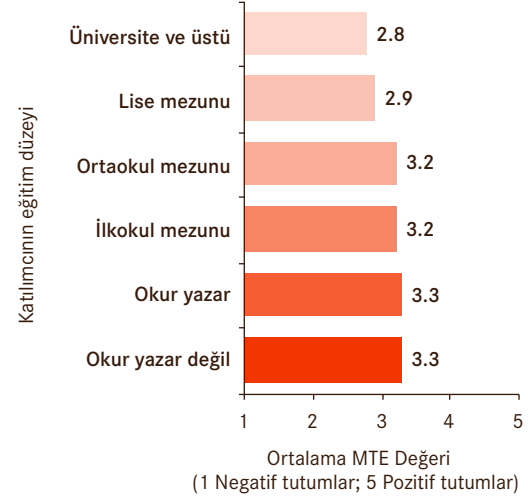
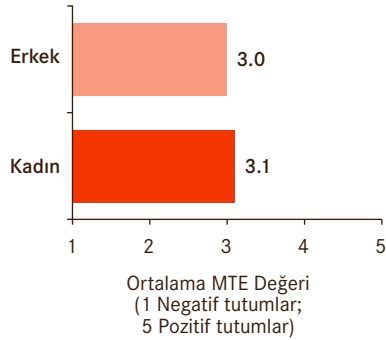
Katılımcıların mahkeme deneyimine göre mahkemeler konusunda tutum endeksi

² Bu endeksi oluşturmak için, ilk önce tüm soruların verilerine faktör analizi uygulandı ve iki sorunun diğer sorularla birlikte aynı faktörde olmadıkları tespit edildi. ("Mahkemelerde olup bitenleri anlamayacağımdan korkarım" ve "Anlaşmazlıklarımı mahkemeye götürmekten kaçınırım" soruları). Bu şekilde hesaplanan endeksin güvenilirlik değeri (Cronbach α) 0,92 olarak tespit edildi (bu değer 0 ve 1 arasında olabilir; bire yakın değerler Endeksin güvenilir olduğuna dair bir göstergedir).

Katılımcının Cinsiyeti, Eğitim Düzeyi, Geliri Mahkemelere Yönelik Tutumunu Etkiler mi?

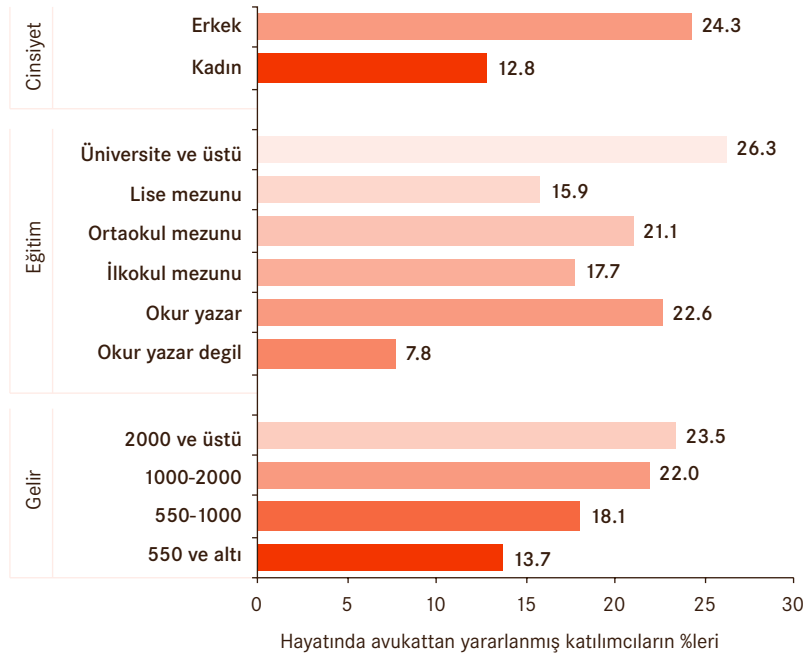
- Kadın ve erkek katılımcıların mahkemelere yönelik tutumları birbirine çok yakındır.
- Eğitim düzeyinin artmasıyla mahkemelere yönelik tutumlar da daha olumsuz hale gelmektedir.
- Geliri daha düşük katılımcıların tutumları ekonomik durumu daha iyi olan katılımcılara kıyasla daha olumludur.

Vatandaşlar Avukatlık Hizmetinden Yararlanıyorlar mı?

- Hayatı boyunca en az bir kere bir avukatın hizmetinden faydalanmış olan katılımcıların oranı %18,5'dir.
- Erkeklerin, yüksek gelirlili ve eğitim düzeyi yüksek vatandaşların avukattan yararlanma oranı daha yüksektir.
- Vatandaşların neredeyse dörtte üçü avukatlık hizmetinin pahalı olduğunu düşünmektedir.

Cinsiyet, eğitim düzeyi ve aylık hane gelirine göre farklı katılımcı grupların avukattan yararlanma oranları

Bu bölümde vatandaşların avukatlara nasıl baktıkları ve avukat kullanımı incelendi. Avukatlar, vatandaş ile mahkemenin arasındaki iletişimi kolaylaştırmaları bakımından yargılama sürecinde oldukça önemli bir rol oynarlar. Önceki bölümlerde görüldüğü gibi, vatandaşların büyük bir kısmı mahkemelerde olup bitenleri anlamayacağından korkabilir ve mahkemelerde haklarının ne derece savunabileceğinden endişe edebilir.

Avukatı olmadığı halde, mahkemede haklarının korunacağına inanan katılımcıların oranı bu araştırmada %38,3 olarak tespit edilmiştir. Bu durum, vatandaşların mahkemeye işleri düştüğü zamanlarda mutlaka bir avukatın yardımına ihtiyaç duyacaklarını düşündüklerini gösterir.

Avukatın yargılama sürecindeki rolü göz önünde bulundurularak, katılımcıların ne kadarının avukat yardımından yararlandığı tespit edilmeye çalışıldı. Sonuçlar, “Hayatınızda hiç avukatınız oldu mu” sorusuna, katılımcılarımızın sadece %18,5’inin “evet” cevabı verdiğini göstermektedir.

Erkeklerin kadınlara göre avukattan daha fazla yararlandıkları tespit edilmiştir. Fakat, aynı zamanda erkeklerin kadınlara göre daha çok mahkeme deneyimi olduğu göz önünde bulundurulunca avukattan yararlanmadaki farkın mahkeme deneyimi oranındaki farktan kaynaklanma olasılığı da mümkündür.

Daha yüksek gelirli kesimlerin avukattan yararlanma oranlarının daha yüksek olduğu tespit edildi. Katılımcılara ayrıca “Avukat hizmetinin pahalı olduğunu düşünüyor musunuz” sorusu da soruldu. Katılımcıların:

- %76,2’si avukatlık hizmetini pahalı olarak değerlendirdi;
- %14,3’ü emin olmadığını söyledi;
- %9,6’sı avukatlık hizmetinin pahalı olmadığını söyledi.

Eğitim düzeyine gelince-eğilim çok net olmasa da- eğitim düzeyi çok düşük grupların avukattan yararlanma oranlarının da çok düşük olduğu, eğitim düzeyi en yüksek grupların ise avukattan yararlanma oranlarının en yüksek olduğu tespit edildi.

Mahkemede Taraf Olan Kişiler Dava Süresince Avukattan Yararlanıyor mu?

- Avukattan en çok yararlananlar hukuk mahkemelerinde davacı durumunda olan kişilerdir.
- Avukattan en az yararlanan grup sanıklardır.
- Ücretsiz avukatlık hizmetinden yararlananların oranı hiçbir grup için %10'u aşmamaktadır.

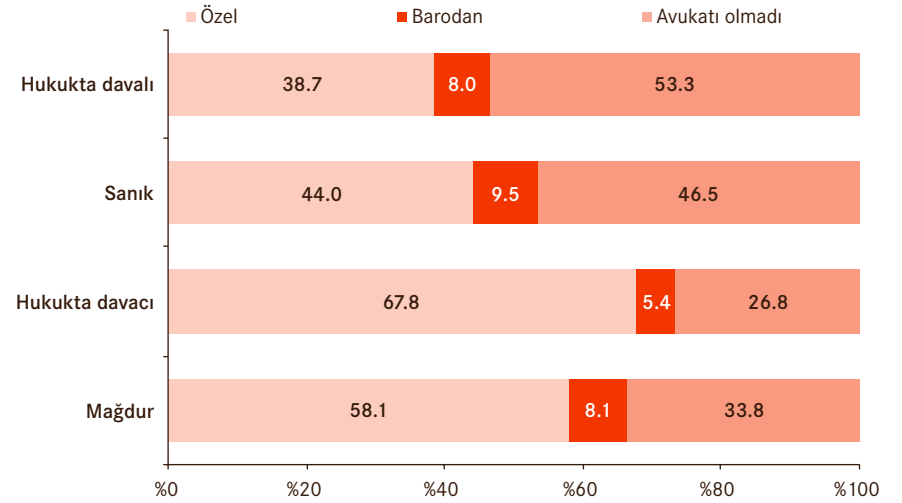
Mahkemede taraf olarak bulunan katılımcıların avukattan yararlanma oranlarına bakıldığında ceza mahkemesinde sanık olmuş kişilerin yarısına yakınının dava süresince tamamen avukatsız olduğu ortaya çıktı.³ Mağdurların yarısından azının avukatı vardır.

Katılımcıların çoğunun (% 86,9) kendi parasıyla avukat tuttuğu belirlendi. Barolar tarafından sağlanan ücretsiz avukatlık hizmetinden yararlananların oranının hiçbir grup için %10'u geçmediği ortaya çıktı.

Katılımcıların sadece %18,5'inin hayatları boyunca en az bir kere avukat yardımından faydalanmış olmaları, toplam mahkeme deneyimi oranıyla (%30) birlikte değerlendirildiğinde oldukça düşündürücü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, mahkemede işi olmuş vatandaşların avukatın yardımına ihtiyaç duymalarına rağmen bu yardımdan her zaman faydalanamadıklarının göstergesidir.

Bu durum, vatandaşların büyük bir kısmının mahkemede kendilerini sanık, davalı ya da davacı olarak bulduklarında, davalarını *pro se* veya avukatsız olarak gördüklerini gösterir. Avukatı olmadığı halde, mahkemede haklarının korunacağına inanan katılımcı oranının bu araştırmada %38,3 olarak tespit edildiği de düşünüldüğünde, mahkemede taraf olarak bulunan kişilerin büyük bir kısmının haklarının güvence altına alınmadığını düşünmesi doğal bir sonuç olarak ortaya çıkar.

Mahkemede taraf olarak bulunan katılımcıların avukattan yararlanma oranı

³ Burada katılımcılara "Bu dava süresince avukat yardımından faydalandınız mı?" sorusu soruldu. Burada "yardımdan faydalanma"nın vatandaş için ne anlama geldiği bilinmemektedir. Bu durumda, avukat yardımından faydalanma avukatla temsil anlamına gelebileceği gibi avukata danışma, avukattan mahkeme dışında yardım alma gibi durumları da içerebilir. Buradaki sonuçlar bu çerçevede değerlendirilmelidir.

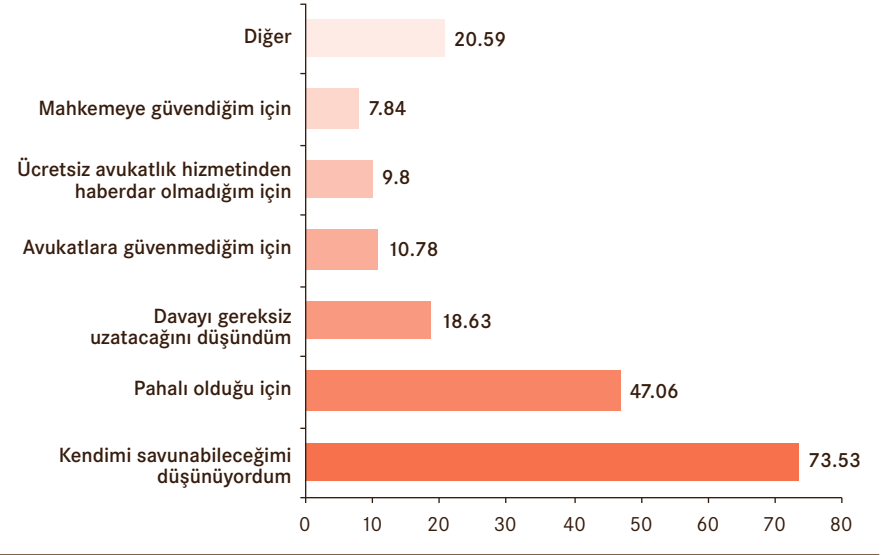
Avukattan Neden Yararlanmıyor?

Avukattan yararlanmayanların:

- %73'ü kendini tek başına savunabileceğini düşündüğü için avukat tutmuyor.
- %47'si avukatlık hizmetini pahalı bulduğu için yararlanmıyor.
- %19'u avukatın davayı uzatacağını düşündüğü için yararlanmıyor.

Bu noktada, katılımcılara avukatsız kendilerini daha yetersiz hissettikleri halde neden avukattan yararlanmadıkları da soruldu. Burada ilginç olan husus, avukatsız olarak mahkemede haklarının korunacağına inanan katılımcı yüzdesinin oldukça düşük olmasına rağmen, katılımcılar arasında neden avukattan faydalanmadıkları sorusuna en sık verilen cevabın vatandaşların kendilerini savunabileceklerine dair düşünceleri olmasıdır. Avukatların pahalı olduğu düşüncesi ikinci en fazla gösterilen nedendir.

Avukattan yararlanmama nedenleri
(Her katılımcının bir cevaptan fazla cevap seçme imkanı olduğu için, yüzdelerin toplamı 100'den fazladır)

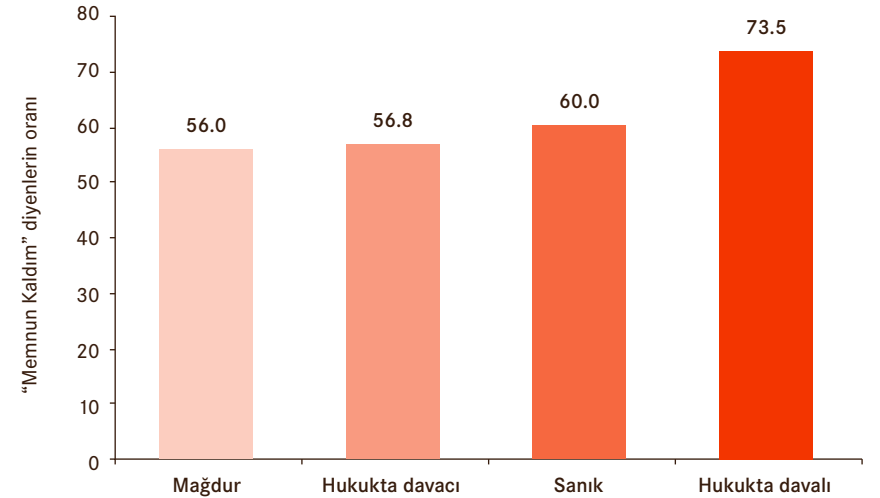
Avukattan Yararlananlar Bu Hizmetten Ne Derece Memnun Kalıyorlar?

- Avukattan yararlanan mağdur ve davacıların yaklaşık %45'i aldıkları hizmetten memnun kalmıyorlar.

Avukattan yararlanan katılımcılara avukatlık hizmetinden ne derece memnun kaldıkları soruldu. Davayı açan/şikayetçi olanların (davacı ve mağdur) memnuniyet oranlarının en düşük olması ilginç bir sonuçtur. Vatandaşların mahkeme süreciyle ilgili gerçekçi bilgilere sahip olmamaları ve sürece yüksek beklentilerle girmeleri bunun bir nedeni olabilir. Yapılmış başka araştırmalarda, avukatlardan sıklıkla duyduğumuz şikayet, “televizyondaki” avukatlar gibi agresif olmamalarından dolayı müvekkillerinin şikayetçi oldukları yönündeydi. Bu durumda, vatandaşların memnuniyetsizliğinin sebeplerinden biri Türkiye’deki mahkeme sürecinin işleyişiyle ilgili bilgi sahibi olmamaları nedeniyle karşılanamayacak beklentiler içerisine girmeleri olabilir.

Diğer taraftan, vatandaşların dava sürecinde avukatın takip ettiği stratejileri doğru anlamamaları da mümkündür. Bu durumda, avukatların müvekkillerine süreç ve işleyiş ile ilgili olarak doğru bilgileri vermelerinin ve bu şekilde müvekkillerinin beklentilerini yönlendirmelerinin gerekli olduğu söylenebilir. Avukatların meslek itibarıyla bir hizmet sundukları göz önünde bulundurulduğu zaman, bu hizmetin karşı tarafı memnun etmesinin avukatın sorumluluğunda olduğunu söylemek mümkündür.

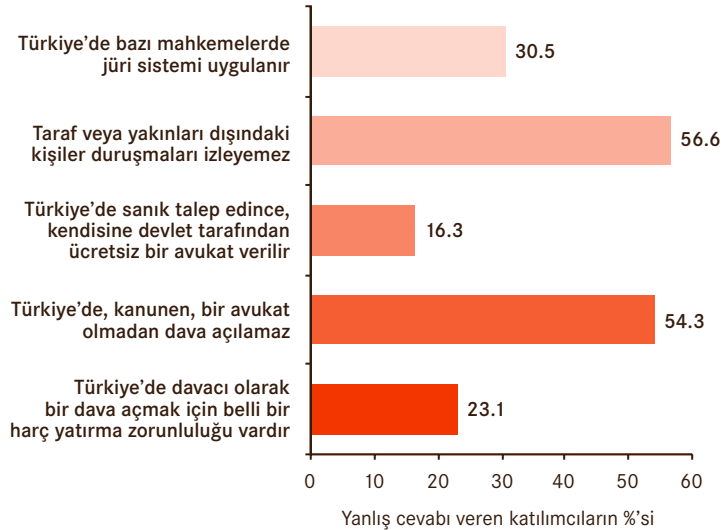
Mahkemede taraf olarak bulunanların avukatlık hizmetinden memnuniyet oranları

Vatandaşlar Mahkemelerin İşleyişi ve Genel Olarak Yargı Meseleleri Konusunda Ne Derece Bilgililer?

- Vatandaşların %30'u Türkiye'de bazı mahkemelerde jüri sisteminin uygulandığına inanıyor.
- Vatandaşların %56'sı duruşmaların kamuya açık bir şekilde yapıldığını bilmiyor.
- Vatandaşların %54'ü avukat tutmadan da dava açabileceğinin farkında değil.

Bazı bilgi sorularında yanlış cevap verenlerin yüzdeleri

Bu bölümde, katılımcıların Türkiye'deki hukuk sistemiyle ilgili bilgi seviyeleri ölçüldü. Katılımcılara, hem sistemin işleyişi ve kurumlarıyla ilgili hem de genel olarak yargıya ilişkin meseleler hakkında ne derece bilgili ve meraklı olduklarını ölçmeye yönelik sorular soruldu.

Mahkemeler ve hukuk sistemi hakkında bilgisiz vatandaşların, mahkemeleri kullanma ihtimallerinin daha düşük olacağı beklenebilir çünkü "bilinmeyen" beraberinde belirsizliği de getirdiği için tehdit olarak algılanabilir. Ayrıca sistem konusunda yanlış bilgilere sahip olanların, bir kere mahkemede bulduklarında deneyimlerinden memnun kalmama ihtimalleri de oldukça yüksektir zira beklentilerine uygun bir durum ile karşılaşma olasılıkları azalmaktadır.

Katılımcılardan, hukuk sistemi ve hukuka ilişkin konular hakkında ne derece bilgi sahibi oldukları konusunda kendilerini değerlendirmeleri istendi.

Katılımcıların:

- %41,4'ü bu konular hakkında tamamen habersiz/bilgisiz olduğunu söyledi.
- %45,4'ü az bilgili olduğunu belirtti.
- Katılımcıların sadece %13,2'si kendini bilgili veya çok bilgili olarak değerlendirdi ('çok bilgili' %1,7).

Bu tip sorularda katılımcıların bilgisiz görünmemek adına, kendi durumlarını gerçeğinden daha olumlu olarak gösterme eğilimi vardır. Buna rağmen bu çalışmada, katılımcıların sadece %13'ü kendini bilgili olarak tanımlamıştır. .

Kuşkusuz, katılımcıların kendilerini bilgili veya bilgisiz olarak değerlendirmesi gerçek bilgi düzeyini göstermez. Kendine daha eleştirel bakan birisi, gayet bilgili olduğu halde tersini söyleyebilir veya tam tersi bir durum da söz konusu olabilir.

Bundan dolayı, bilgi düzeyini gerçekten açığa çıkarmak için katılımcılara bazı "bilgi" soruları da soruldu. Bu sorulara verilen cevaplardan, mahkemelerin işleyişiyle ilgili bazı temel konularda vatandaşların ciddi bir kısmının bilgisiz oldukları ya da yanlış bilgiye sahip oldukları görülebilir.

“Biliyorum” Diyen Gerçekten Ne Biliyor?

Bilgi Edinme Hakkı örneği

Katılımcılara yöneltilen ikinci bir mesele de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'dur. Bu hak vatandaş devlet kurumları karşısında güçlendiren bir haktır. Devlet mekanizmasının şeffaflığını öngörerek, vatandaşın devletin işleyişiyle ilgili bilgilere ya da devletin elinde kendisiyle ilgili bulunan bilgilere erişmesini sağlayan bir haktır. Burada akademik çevrelerce sıkça kullanılan bu hakkın, vatandaş tarafından ne derece bilindiği ve kullanıldığı konusunda bilgiyi ölçmek istenmiştir.

Bu anket çerçevesinde, vatandaşlara Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'ndan haberdar olup olmadıkları soruldu. Katılımcıların:

- %23,5'i haberdar olduğunu
- %76,5'i haberdar olmadığını belirtti.

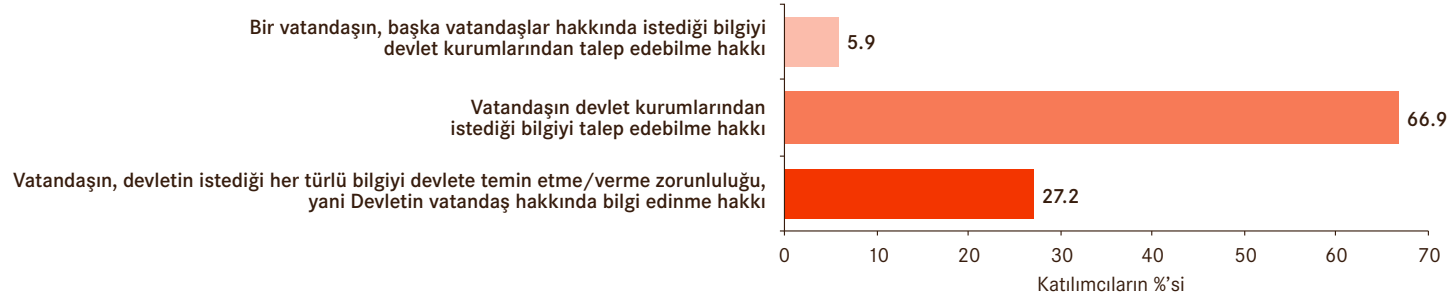
Haberdar olduklarını söyleyenlere, üç ayrı tanım verildi ve bu üç tanımdan doğru olanı seçmeleri istendi:

- Vatandaşın, devletin istediği her türlü bilgiyi devlete temin etme/verme zorunluluğu, yani devletin vatandaş hakkında bilgi edinme hakkı
- Vatandaşın devlet kurumlarından istediği bilgiyi talep edebilme hakkı
- Bir vatandaşın, başka vatandaşlar hakkında istediği bilgiyi devlet kurumlarından talep edebilme hakkı.

Doğru tanımı (ikinci tanımı) seçenlerin yüzdesi %66,9 olarak tespit edildi.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun temel fikrine tamamen aykırı olan ilk tanımı (vatandaşın devletin istediği her türlü bilgiyi devlete temin etme/verme zorunluluğu), Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun ne olduğunu bildiğini söyleyen vatandaşların %27,2'sinin seçtiği ortaya çıktı.

"Bu tanımlardan hangisi Bilgi Edinme Hakkı'nı doğru bir şekilde tanımlamaktadır"
Bilgi Edinme Hakkı'nın ne olduğunu bildiğini söyleyen katılımcıların (474 katılımcı) seçtikleri tanımlar

Bu sonuçlar, bilgi düzeyinin ne derece düşük olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada kullanılan örneklemin kent nüfusuyla sınırlı olduğu için Türkiye ortalamasından daha yüksek eğitime sahip kişileri içerdiği göz önünde bulundurulunca durumun gerçekte daha da kötü olabileceği düşünülebilir.

Bu durum, hakkın gerçekten kullanıma oranlarına ilişkin soruya gelindiğinde daha da vahim olmaktadır. 2020 katılımcıdan (bu soru ilk dalgada sorulmamıştı), sadece 63 kişi Bilgi Edinme Hakkı'ndan yararlandığını belirtmiştir ki bu oran tüm katılımcıların %3,1'ine denk gelmektedir. Burada tekrar, vatandaşların genel olarak bu haktan haberdar olmadıkları, hatta bir kısmının bu hakkı tamamen yanlış anladığı görülmektedir. Aynı zamanda, kullanımın da son derece düşük olduğu göz önünde bulundurulunca, bilgisizlik ile hukuk sistemini kullanma/haklardan yararlanma arasındaki ilişkinin ne kadar önemli olduğu bir kere daha ortaya çıkmaktadır.

“Biliyorum” Diyen, Gerçekten Ne Biliyor?

Ceza davalarında uzlaşma örneği

Uzlaşma kurumu, bazı suçlarda yargılama olmadan iki tarafın anlaşarak bir tazminat veya benzeri konusunda uzlaşmalarına imkân tanıyan bir kurumdur. Uzlaşma, yeni TCK'yla ortaya çıkan bir uygulamadır fakat kullanımı çok sınırlı kalmıştır. Yargılama sürecinin genelde oldukça uzun sürmesi, çok zaman alması ve mağduru çok zor duruma getirmesine rağmen, uzlaşma kurumunun süreçle ilgili bilgi eksikliğinden dolayı tercih edilmediği düşünülebilir. Aynı zamanda, bilgisizlik dışında psikolojik nedenler de mağduru uzlaşma kurumunu kullanmamasına neden olabilir.

Bu argümanların doğruluğu uzlaşmayla ilgili birkaç ek soruyla da incelendi. Katılımcılara ceza kanununa yeni giren uzlaşma müessesesinin ne olduğunu bilip bilmedikleri soruldu.

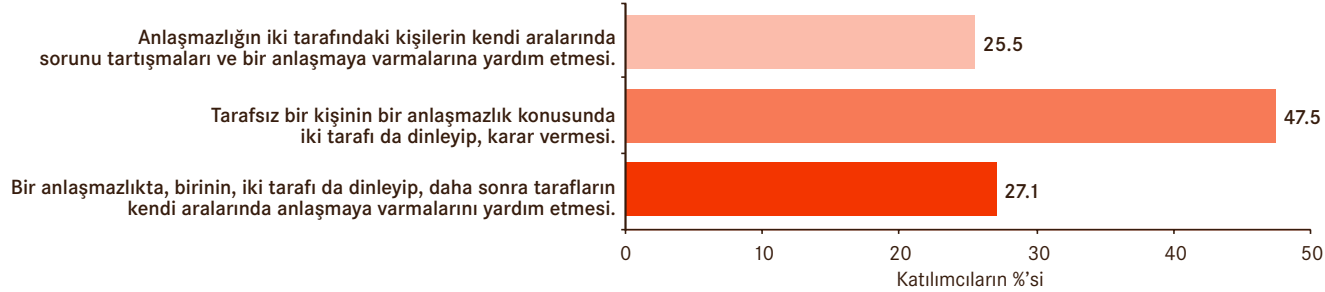
Katılımcılarının:

- %43,1'i bildiğini
- %56,9'u bilmediğini söyledi.

Ardından, uzlaşmanın ne olduğunu *bildiklerini söyleyenlere* üç tane ayrı tanım verildi (tanımlar şekilde verilmiştir), ve bunlardan hangisinin uzlaşmanın doğru tanımı olduğu soruldu (doğru tanım ilk tanımdır).

Sonuçlar uzlaşmanın ne olduğunu bildiğini düşünen katılımcıların büyük bir kısmının (%75'i) aslında konuyu doğru bilmediğini göstermektedir. Tüm katılımcılar arasında ise uzlaşmanın doğru tanımını bilen katılımcı oranı %7,7'dir.

"Bu tanımlardan, Uzlaşma kurumunu doğru bir şekilde tanımlayan hangisidir?"
Uzlaşmanın ne olduğunu bildiğini söyleyen katılımcıların (871 katılımcı) uzlaşmaya dair seçtikleri tanımlar

Bu sorulardan sonra, tüm katılımcılara uzlaşmanın gerçekten ne olduğu anlatıldı ve mağdur olmaları durumunda bu imkânı kullanmayı tercih edip etmeyecekleri soruldu. Bu açıklamadan sonra:

- Uzlaşmanın ne olduğunu başta bilmeyenlerin %40,3'ü, doğru bilenlerin ise %56,2'si uzlaşmadan yararlanmayı isteyeceklerini belirtti.

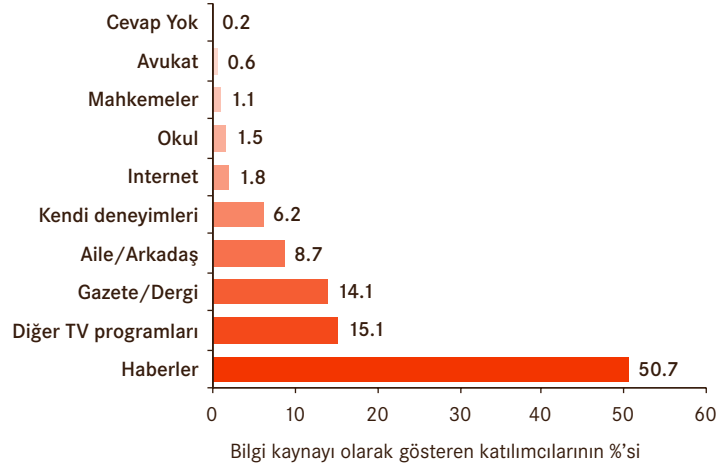
Bu bulgulardan şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Uzlaşmanın ne olduğunun görüşme sırasında anlatıldığı durumda katılımcıların yarısına yakını kurumu kullanmak isteyeceklerini belirtmiştir. Bu oran, uzlaşma kurumunun ne olduğunu tam bilenlerin arasında daha da yüksektir. Uzlaşma konusunda ciddi bir bilgilendirme sonucunda vatandaşların kurumu kullanmaya daha sıcak bakabilecekleri söylenebilir. Ayrıca, vatandaşların hukuk sistemini etkin olarak kullanabilmeleri ve sistemin kendilerine sağladığı tüm avantajlardan ve seçeneklerden yararlanabilmeleri için, sistem hakkında bilgili olmaları gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Bilgi arttığı zaman, yeni bir uygulamanın kullanılma olasılığının da arttığı görülmektedir. Elbette ki buradaki sonuçlar vatandaşın gerçek hayatta ne yönde karar alacağını ispatı değildir; ancak yine de eğilimler konusunda bir gösterge teşkil etmektedir.

Vatandaşlar Yargı ve Mahkemeler Konusunda Nereden Bilgi Alıyorlar?

- Vatandaşlar için televizyon haberleri yargı işleyişi ve mahkemeler konusunda en önemli bilgi kaynağıdır

Televizyon haberleri, gazeteler ve arkadaş çevresi en önemli kaynaklar olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların hukuk sistemi konusunda gösterdiği bilgi kaynakları

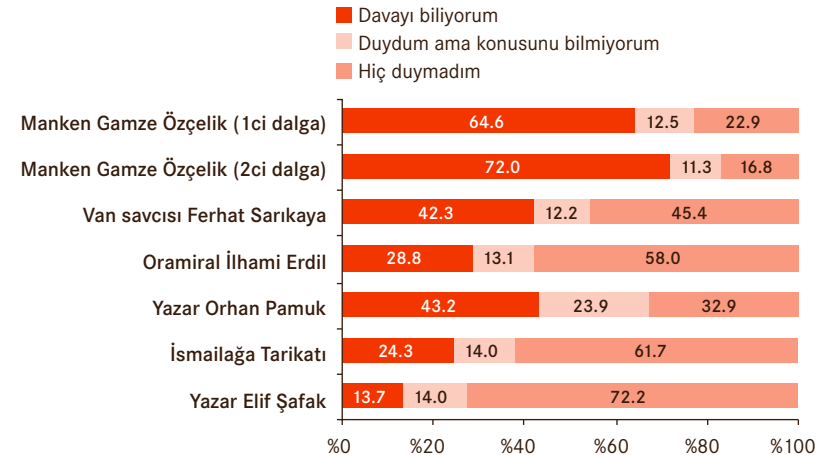

Vatandaşlar Gündemi Meşgul Eden Davalardan Hangilerini Takip Ediyorlar?

Haberlerdeki yargıya ilişkin konuları takip edince, vatandaşların hukuk sistemiyle ilgili bilgisinin de artacağı düşünülebilir. Fakat başka bir bakış açısı, bu ilişkinin tam tersinin geçerli olduğunu söylemektedir. Medyanın takip ettiği davalar, "tipik" değil, tam tersi son derece atipik davalar olduğu için (meşhur insanlarla ilgili, aşırı ciddi ve ağır suçlarla ilgili ve benzeri), bir vatandaşın oradan edinebileceği bilgiler sistemin doğru bir göstergesi olarak kabul edilmeyebilir. Farklı davaların ne derece ilgi çektiklerini tespit edebilmek için, ilk ve ikinci dalga sırasında katılımcılara o sırada medyayı meşgul eden davalar hakkında sorular yöneltilti. Bu sorular sorulurken, davanın içeriğiyle ilgili değil, davayla ilgili medyanın en çok ön plana çıkardığı kişilerle ilgili sorular soruldu.

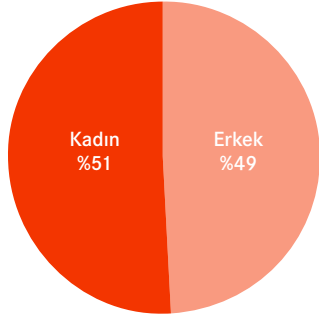
Son dalga yapılırken, medyada çok belirgin davalar yoktu. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün seçilmesi o sırada gündemde olduğu için, bu tartışma dışındaki konulara medyada pek yer verilmediği görüldü, bu nedenle de katılımcılara sorulacak yeni davalar bulunamadı. Katılımcılara sorulacak yeni davalar bulunamadığı için bu soru son ankette kullanılmadı

Anketin yapıldığı dönemlerde gündemde olan davalara ilişkin bilgi oranları

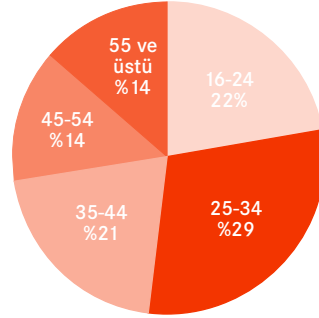

KATILIMCILAR

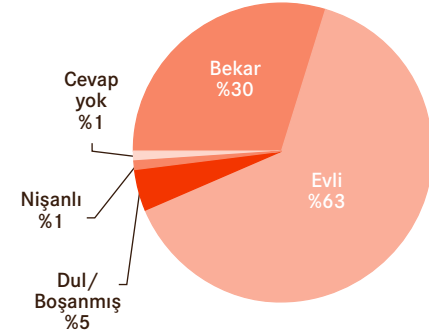
Katılımcıların cinsiyeti

Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı

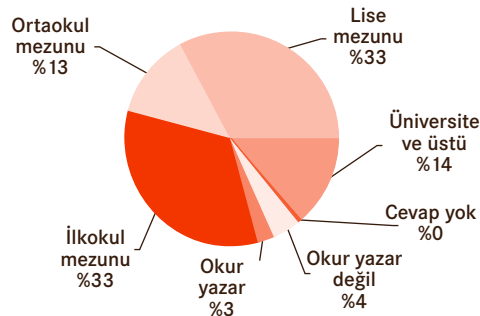
Katılımcıların medeni durumu

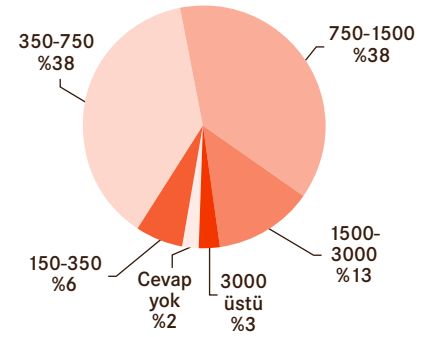
Katılımcıların iş durumu

Çalışan	
Ücretli maaşlı / tam zamanlı	21,90
Ücretli maaşlı / yarı zamanlı	3,04
Kendi işinin sahibi	9,15
Ücretsiz aile işçisi	0,40
Çalışmayan	
Emekli	12,16
Ev kadını (sadece kadınlar için kullanıldı)	34,06
Öğrenci	10,70
İş arıyor	7,90
Bir işte çalışmıyor, kira/faizden geçiniyor	0,69

Katılımcıların eğitim durumu

Katılımcıların aylık hane geliri

DEĞERLENDİRME

Adalet Barometresi sonuçları Türkiye’de vatandaş ile hukuk arasında bir kopukluk olduğuna işaret etmektedir. Bu kopukluğun giderilmesi hususu bir politika önceliği olarak algılanmalıdır. Bu bilgiler ışığında, yargının vatandaşa sunduğu hizmetin erişilebilirliğini ve kalitesini artırmaya yönelik geliştirilecek kapsamlı bir politikanın aşağıdaki hususları göz önünde bulundurması yerinde olacaktır.

Vatandaşların mahkemeye güveni düşüktür. Vatandaşlar mahkemeleri genel olarak olumsuz değerlendirmektedir. En olumsuz deneyimleri olanlar, süreç sonunda mahkemeye güveni en çok azalan kişilerdir.

Araştırma sonuçları, çoğu soruda mahkemeler hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunan katılımcıların oranının toplam katılımcı sayısının yarısına eşit ya da yarısından az olduğunu göstermektedir.

Sonuçlar genel olarak mahkeme deneyimi olan katılımcıların mahkemelerle ilgili değerlendirmelerinin daha olumsuz olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bir diğer deyişle, mahkeme deneyimi olan vatandaşlar mahkemeler hakkında, sistem hakkında hiç deneyimi olmayan kişilere kıyasla daha olumsuz düşüncelere sahiptir. Ayrıca, deneyimlerini genelde daha olumsuz değerlendiren mağdurlar, mahkeme deneyimi sonucunda mahkemelere olan güveni en çok azalan gruptur.

Memnuniyet seviyesinin genel olarak düşük olmasına rağmen, performans kriterlerinin belirlenmesi sayesinde mahkemelerin işleyişinin iyileştirilmesi mümkündür.

Son yıllarda, Türkiye’de kamu kuruluşları için performans ölçümlerinin öneminin gitgide arttığını gözlemlemek mümkündür. T.C. Başbakanlık Strateji Geliştirme Başkanlığı’nın çalışmaları, sağlık kurumlarında kurulan hasta hakları birimleri gibi gelişmeler bu değişimin bir göstergesi olarak görülebilir. Mahkemelere ilişkin performans kriterlerinin belirlenmesinde hakim olan eğilim ise değerlendirmenin mahkemeye erişim, mahkemelerin hızı, mahkemelerin adilliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve de halkın mahkemelere olan güveni üzerinden yapılmasıdır.

Dava sonucunun, vatandaşın hukuk sistemini değerlendirirken kullandığı tek faktör olarak algılanması durumunda, her yargılamanın mutlaka bir tarafının memnun olmayacağı, sistemin herkesi memnun edemeyeceği gibi adeta baştan pes eden bir düşünce tarzı ortaya çıkmaktadır. Oysa sürece ilişkin değerlendirmelerin memnuniyet üzerindeki etkisi göstermektedir ki, vatandaşlar “adaletin yerine gelmesi”ni sadece aldıkları sonuç üzerinden değil; süreç süresince yaşadıkları, karşılaştıkları üzerinden de düşünmektedirler. Böylece, adaletin sonuçtan ziyade bir “süreç + sonuç” formülü üzerinden düşünülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sürece ilişkin performans kriterlerinin belirlenmesi ve bu kriterler üzerinden periyodik ölçümler yapılması sayesinde mahkemelerin hizmetinin iyileştirilmesi ve de vatandaşın güven seviyesinin takip edilmesi mümkün olacaktır.

Hukuk sisteminden memnuniyet salt deneyim üzerinden değil aynı zamanda algılar üzerinden de düşünülmelidir. Vatandaşın sisteme ilişkin algılarının iyileştirilmesi hem sistemin performansının iyileştirilmesi hem de vatandaşın sistem konusundaki bilgisinin artırılması ile mümkündür.

Araştırma çerçevesinde vatandaşların mahkemelerde aldıkları hizmete ilişkin sorular soruldu. Katılımcıların sadece % 29,5’inin mahkeme deneyimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu görüşlerin daha çok algılar doğrultusunda şekillendiği düşünülebilir.

Bu durumda, yargılama sürecinin, mahkemelerin, yargı personelinin vatandaş tarafından algılanma biçimleri üzerinde ciddi çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalar üzerinden bu algıları olumlu yönde değiştirmek üzere harekete geçilmelidir. Anket bulguları vatandaşların hukuk sistemine ilişkin algılarının, hem kendilerinin hem de yakınlarının mahkeme deneyimleri, yargıya ilişkin genel hizmetler, medyanın yargıya ilişkin haberleri yansıtma biçimi gibi unsurlar üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Aynı zamanda, genel bir bilgisizliğin de algılar üzerinde etkisi ortaya konmuştur. Bu durumda algılarda yaratılacak değişimler hem bilgilendirme çalışmaları hem de var olan yapıyı ve hizmeti iyileştirme çabalarıyla mümkün olacaktır.

Vatandaş ile hukuk arasındaki mesafe genel olarak vatandaş odaklı olmayan bir düşünce tarzının uzantısı olarak algılanmalıdır.

Yapılacak çalışmalara, öncelikle adaleti vatandaşa sunulan bir hizmet olarak gören bir anlayışın oturtulması ile başlanmalıdır. Buradaki temel düşünce, vatandaşın hukuk sistemi içerisinde önemli bir rol oynadığı ve de “adaletin dağıtıcısı” olarak düşünülen mahkemelerin işinin devamının, kısmen de olsa, vatandaşın bu sistem içerisindeki rolünü oynamak için istekli olmasına bağlı olduğudur.

Vatandaş ile mahkemeler arasındaki bu ilişkide, vatandaşların mahkemelerin işleyişi hakkında endişeleri olması ve/veya kararlarının meşruluğunu sorgulamaları sonucunda, hukuk sistemi içerisindeki bu rollerini oynamak konusunda da daha az istekli olacakları düşünülebilir. Diğer taraftan, mahkeme ile olan ilişkisi sonucunda olumlu düşünceler geliştiren vatandaşın ise hukukun gerektirdiklerine uyması, anlaşmazlıklarının çözümünde hukuku kullanması, mahkemelerin kararlarını ciddiye alması beklenebilir. Bu durumda, hukuk sistemine güvenen, sorunlarını hukuk yoluyla hızlı, adil ve etkili bir biçimde çözebileceğine inanan, mahkemelerin verdiği kararların uygulanabilirliğinden kuşku duymayan, hukuk sistemi ile olan ilişkisinde kendisine önem verildiğini, herkese eşit davranıldığını düşünen vatandaşların hukuka başvurmak konusundaki tereddütlerinin azalacağı da beklenebilir.

Hukukun üstünlüğü üzerine kurulan modern devletin meşruiyetinin devamı için hukuka başvurmama sebebinin hukuk sistemine duyulan güven azlığından kaynaklanmadığına emin olmak gerekmektedir.

Nihai amaç, adalet hizmetinin iyileştirilmesi sonucu vatandaş mahkemelere çekmekten ziyade vatandaşın mahkemeye gitmemesinin sebebinin sistemin aksaklıklarından kaynaklanmadığına emin olmaktır.

Vatandaşların, deneyimlerinin genel olarak olumsuz olmasına rağmen anlaşmazlıklarını gene de mahkemede çözmeyi düşünüyor olmaları hukukun vatandaşın hayatında hala önemli bir yere sahip olduğunun, vatandaşın gözünde bir meşruiyeti olduğunun göstergesi olarak alınabilir.

Bu meşruiyet hem kamu otoriteleri için hem de halkın kendisi için önemli bir başlangıç noktasıdır. Genel olarak yasa koyucuların ve uygulayıcıların, hukukun meşruiyetinin hala bir temel oluşturduğu mevcut durumdan yola çıkarak, sisteme ilişkin, yargı hizmetine ilişkin ve hukukun algılanışına ilişkin gerekli düzeltmeleri yaparak bu meşruiyeti sağlamlaştırmaları mümkündür.

İşte bu noktada, mahkemelerin işleyişinde ve sunulan hizmette yapılacak olumlu değişikliklerin önemi bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda halkın da bu konularda bilinçlendirilmesi ve hukukun kendisi için var olduğuna, yargının kendisine hizmet için çalıştığına ve bu sistemin içerisinde her şekilde haklarının korunacağına dair inancının yerleştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu el kitabı İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülen, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenen “Adalet Gözet” projesi kapsamında hazırlanmıştır. Kitabın içeriğinin sorumluluğu tamamen yazarlara ait olup hiçbir suretle İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin, Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği'nin görüşleri şeklinde yansıtılamaz.

Adalet Barometresi; Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirmeleri

Seda Kalem, Galma Jahic, İdil Elveriş

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

ISBN 978-605-399-024-6

Kapak ve Tasarım
Kadir Abbas - Galma Jahic

1. Baskı, İstanbul, Şubat 2008

© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve
Haber Ajansı Ltd. Şti.
Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 28
Kuştepe Şişli 34387 İstanbul

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com
Uygulama Maraton Dizigevi
Düzeltili Seda Kalem

Baskı ve Cilt Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB 7-9-11
Topkapı İstanbul Tel: 0212 613 03 21 / Faks 0212 613 38 46
İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
A catalog record for this book is available from the
İstanbul Bilgi University Library

Kalem, Seda.
Adalet barometresi: vatandaşların mahkemeler hakkındaki
görüşleri ve değerlendirmeleri / Seda Kalem...[et. all.]
p. cm.

ISBN 978-605-399-024-6 (pbk.)

1. Courts—Turkey. 2. Law—Turkey. 3. Justice, Administration of—
Turkey. I.Elveriş, İdil. II. Jahic, Galma.

KKX1580.K35 A33 2008

Destekleyen Kurumlar

ISBN 978-605-399-024-6

9 786053 990246